

The Project Gutenberg eBook of En Pere i altres contes

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: En Pere i altres contes

Author: Claudi Planas i Font

Release date: February 24, 2007 [eBook #20658]

Language: Catalan

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK EN PERE I ALTRES CONTES ***

EN PERE

En Pere, al llevar-se aquell dia, li portava votada al Jaumet: allà on el trobés, l'estossinava. On s'és vist!- anava dient-se, mentre es ficava les calces pausadament. -Amics com érem de petits, companys de tota la vida, fer-me aquesta mala passada! I ella? Oh, ella rai;... prou que me la pagarà, la poca pena!... Ves que jo em posi a cantar... bandarra, desvergonyida!... No seré pas jo qui hi perdi... I es quedava una estona rumiant... Pensava en el passat... amb aquells festeigs al clar de lluna, a l'horta de darrera casa d'ella... en aquells pessics tant dolços com una carícia que li ventava perquè estigues quiet... en les mil *fiorituras* amb que broda el festeig una que'n sap amb un que hi va de bona fe... i tot s'hi enternia... Per això al tornar a pensar amb el Jaumet, aquella paret mitjera que li havia caigut al damunt al bo del seu embadaliment, en Pere treia foc pels queixals... Fins, tot llescant el pa per fer la suca-mulla, una idea boirosa li creuà pel cap... I si se l'enduia el ganivet?... El Jaume el trobaria bon segur, a la peça del sot... Però de seguida va pensar que un home, encegat, no sap el que fa... i ja es va veure al Jaumet afinant-se i caient tot aplomat... com una cosa buida... va sentir després un silenci... una quietud... i el Jaumet a terra, sense bellugar... I una esgarrifança el va sacsejar fins a les entranyes... Va deixar estar el ganivet, va agafar la magalla... i avall.

Clarejava; a l'obrir la porta del carrer un baf humitós i tebi el va sobtar. El cel d'un to moradenc, llençava una claror trista; i en aquell ambient de calma semblava que tot s'hi esvaís, que totes les remors s'hi fonguessin, apagades... Va ajustar la porta i va rompre a caminar, estossegant... Les cases del poble, mal afilerades, s'esllanguien avall, amb un aire de cansament... de malhumor, com ensomiades... Va travessar la plaça de l'església i va trencar pel carrer de França... al cap-de-vall s'hi veia el pla, tot boirós, i allà baix al lluny de tot, la serra de marina es deixondia com una faixa moradenc, pesadament aclofada en mig de la universal presea...

-Llamp de llamp!...- anava fent tot caminant -perquè després de tot, l'hora de l'aigua passava... amb aquelles cabòries s'havia entretingut... i les mongetes cuidaven a quedar-se en sense regar...

Ja arribava al cap-de-vall del carrer quan sent que el criden:

-I doncs, què va ser el del ball de l'era que diu que?...-

En Pere es va quedar tot sorprès...; no hi havia caigut ell en que tot el poble n'aniria ple!...

-Diu que et va donar tant bell sufoc, la Pepeta...- i canviant de to: -la mossa de casa ho contava a nit, al tornar-ne...-

La mossa!...- va pensar en Pere. -és a dir que les noies en parlen!... És a dir que... llamp de llamp!... ni menys hi havia caigut ell en que al poble hi hagués mosses!...

Hi hagué una estona de silenci. Tots dos anaven caminant: en Pere al davant, la magalla a coll, l'aire resolut; l'altre al darrera, tot encorvat, les cames tortes, trescant per aconseguir-lo. I el poble s'anava

allunyant, allunyant darrera seu... El sol havia esclatat inondant la plana d'una polsina daurada, que confonia els últims termes i el dia s'anava obrint ample i serè, en mig d'un silenci que interrompien solament el cant de les cigales i el brand cançoner de la campana tocant a missa primera. De sobte:

-Ah, però jo de tu... el que és el Jaumet no me la duria pas al molí... com hi ha Déu que no me la duria al molí!...-

En Pere no va contestar, anava molt capficat... sols va alçar-se d'espatlles...

Però després, quan es va desempallegar d'aquella romaguera, murmurà de baix en baix, mirant-se'l de reüll: És a dir que tu vols que jo li casqui un fart de llenya, al Jaumet!... I que se te'n dóna a tu del Jaumet; ni de mi... ni de tots dos! al tornar a caminar tornà a pensar: és a dir que ell vol que li casqui de valent... i que en té de fer ell... ni de mi, ni del Jaumet!... I com més anava més s'enquimerava de pensar que en les seves coses s'hi fiqués aquell altre Jaumet.

No havia fet una vintena de passes, quan li diuen des de dalt d'un marge:

-No ets home si no li casques un fart de llenya que el doblegui, al Jaumet!...-

Aquesta vegada en Pere ja va esclatar: es tombà i mirant fit a fit al Ton de la Llúcia, que s'estava a dalt del marge l'esquena vinclada, amb el càvec que acabava de clavar a terra encara a les mans, li va dir amb to solemne:

-El que haig de fer, jo ja ho sé... i ho faré jo el que haig de fer...

-Home, jo t'ho deia... perquè... vaja... si fins les mosses se'n reien a nit...

-Si les mosses reien, era que estaven alegres... i a mi ningú m'ho diu tens de fer això o tens de fer allò... o tens de fer el de més enllà... perquè quan un home és home... ho és... I *alant!*

I deixant a n'en Ton amb un pam de boca badada, sense saber si riure o cremar-se, en Pere va rependre el camí murmurant: -Llamp de llamp!... Potser sí que va de bo que les mosses se'n riuen!... xafarderes, quina més, quina menys!... Oh, i que si jo n'atrapo una que se'n rigui, potser... potser li inflaré les galtes, jo... potser! -I anava dient els salms al revés, quan de sobte:

-Clac!... clac!... clac!... Ja te'n pots buscar una altra, que el que és la Pepeta!... clac!, clac!, clac!... quina cara que feies quan te va plantar pel Jaumet!...

Era la Maria Antònia, que aclojada al rec, arremangada de braços i les mans xipollejant per l'aigua per a collir crèixems, se'l mirava de ple a ple rient com una beneïta.

-De què rius tu?... (clac!... clac!... clac!...) oh, és que mira que no riguis... (clac!... clac!... clac!...) és que potser amb aquests cinc dits!... (clac!... clac!... clac!...) boja, més que boja! una altra cosa va dir; més valdria que... (clac!... clac!... clac!...)

I mentre en Pere, per no escanyar-la entre les seves mans, s'allunyava ràpidament, aquell clac!, clac!, clac! ressonava en tot l'entorn, fresc i clar, mig confós amb el barboteig de l'aigua...

I heu's aquí com en Pere, aquell dia, a l'arribar a la peça, s'hauria barallat amb tot el poble... amb tothom, menys amb el Jaumet... Ja ni se'n recordava del Jaumet!... coi de rialles!... i coi de xafarderes!... i llamp de xafarders!... I com per desfogar la quimera que portava, ventà cop de magalla, va rompre el rec i l'aigua encaixonada, respirant al sentir-se lliure, s'esbandí barbotejant per la peça com un somri de frescor.

LLAURANT

El primer xiscle d'oreneta, fresc i vibrant com una ratxa de matinada, va entrar a dins de la cort.

Clarejava; a dalt del mur, prop de les vigues hi havia una finestreta, com un ull obert a l'immensitat, per on es filtrava un tel de claror somorta, d'una claror cansada, que s'esbandia en polsina blanquinosa cap al fons. I allà moria, aclarint dèbilment les cantelludes anques dels bous, partides per aquelles cues llargues... llargues... tantost caigudes i immòvils, tantost cargolant-se com cucs enormes, ara sobre una anca, ara sobre l'altra, per a tornar a caure, totes esteses, mandrosament.

El vailet, l'Andreu, ja era dret. Arquejant-se endarrera, els ulls abotegats, la cara reinflada, s'estirava, s'estirava tant com podia, mentre en un badall immens exhalava tota la nyonya de la son a l'esvair-se. I els bous, tombant el cap, se'l miraven amb sos ullassos fondos, tristos, remugant pausadament...

Part de fora es va sentir un espatec d'ales, i el cant vibrant d'un gall es caragolà briosament enlaire... un clocleig d'innombrables tons li va contestar, i gairebé al mateix temps una veu de dona, fresca i clara, va cridar pel pany de la porta:

-Hala, tocassons, que ja es dia!...

L'Andreu s'acabà d'espavilar; cuita-corrents va desfermar els bous, entortolligant-los-hi els ronsals entre les banyes; va treure el parpal que estrebava la porta... I un glop de calma serena, un tros d'immensitat, plena de l'aire de matinada, s'agambolà cap a dins. I com portada per son ambient de calma, l'Andreu va veure al mig d'una era grandiosa la silueta d'una dona jove, molt jove, nua de peus i cames, els braços arremangats, escampant grapat de blat-de-moro entre aixelabrada aviram.

Fou un moment; des de la fosca de la cort, el vailet la va veure a plena llum, tota rossa de celístia, com una d'aquelles visions que creuen a voltes pel cel de l'ànima, a flor de cervell... De seguida l'esborrà la massa enorme d'un bou, passant pel buit de la porta, com una força morta, pesada... irresistible...

-Quina hora és, Maria?- li preguntà a l'eixir, tot allarat...

-Quatre hores han caigut estones ha!...

I les veus es perdien en l'espai immens, com ofegades... Des de la porta de la cort, sols es veia aquella era, llarga... estesa... Després un buit enorme, una immensitat d'aire i cel, sospesos a plom, fins allà baix, al lluny de tot, on blavejaven esbarcenats els cims més alts d'una serra... I del fons d'aquell buit se'n alçava poc a poc una boira espessa, tèbia i humida, que escampava un baf de terra en la solemne quietud de la matinada, sense un alè d'aire, calma i fonda.

-Quina calda!- digué el vailet, mentre els bous bevien a la pica del costat del pou, rabejant-se en la frescor de l'aigua, tot just pouada...

-I la que farà!...- digué ella amb el braç dret estès senyalant al lluny... -I goita quina boirada!...- i d'un bot s'enfilà al mur de l'era. Un petit alè de vent que passà li feu moure les faldilles... Ell, atret pel misteriós encís que entorn s'esbandia aquella figura petita i esprimatxada, tota retallada sobre el fons blau, s'hi anà acostant com embadalit... Els bous bevien a poc a poc.

Allà sota, al fons del sot, la boira restava encalmada com una fumera espessa... Sols de tart en tart s'aclaria en diferents indrets, agambolant-se com si una mà invisible la regirés per dins, i llavors, assota sa blancor un xic agrisada, hi verdejaven les clapes dels sembrats, entre la rojor adamascada dels rostolls humits, estesos al fons d'aquella lletosa blancor, com una immensa taca de sang.

Hi hagué un llarc silenci... tots dos restaven immòbils, com subjectes al vol de sos pensaments, i mentre llurs pits aspiraven a voluptuoses ratxades el baf de terra que pujava del sot, llurs mirades vagaven indecises, perdudes per l'immensitat...

-Goita, el sol!...- murmurà ella al cap d'una estona, de baix en baix, com dient-s'ho a si mateixa...

-El sol!- repetí ell més baix encara i com d'esma... I llurs mirades es fixaren allà baix, totes dugues juntes, aparellades...

Fou una claror més viva, un esclat vibrant, i esqueixant glopades de boira, el sol va reventar en flames.

* * *

Amb un ¡adéu! l'Andreu va pendre comiat... Es posà al cap dels bous i la carreta va arrencar. Un moment ressonà el trontoll de les rodes damunt les lloses de l'era; després, al trencar entre els pallers que vetllaven escampats al costat de la masia, sa remor quedà ofegada en el tou de palla que encatifava la terra.

El camí feia una gran S vorejant la carena; de primer s'endinsava per una fondalada, tornava després al lluny pel davant de la masia i s'allunyava finalment cap a l'esquerra, sempre baixant, fins a arribar al pla. I per allí, cap a la fondalada, la carreta anava baixant, socatrejant d'un cantó a l'altre, grinyolant pausadament. Els bous, encarcerats sota el jou que aguantava la llança de la carreta, brandaven a compàs ses masses ventrudes, les testes acotades, les gropes anguloses i fermes, onejant sobtadament a cada passa. Sobre la carreta, l'arada es bressava d'un cantó a l'altre, al plaer dels sotracs... l'Andreu anava endavant... I el sol batent de llisquentes caldejava la fondalada; en tots els boscos de l'entorn el cant de les cigales s'esllanguia com un immens frisament, i sota les mates de boix que amagaven el marge, llençaven una alenada de fresca, que reanimava al passar.

Essent davant de la masia, l'Andreu instintivament va tombar-s'hi. Des d'allí es veia, enxiquida per la distància, neta i rica en colors, amb son porxo i sos corrals amb ses teulades i teuladetes groguejantes de rovell, amb sa fatxada emblanquinada, tota estarrufada de cara al pla. Sa massa blanquinosa es destacava potentment sobre el verd fosc dels boscos que s'estenien al seu darrera, com ones d'una mar parada, enfilant-se fins al cim, sota el cel d'un blau fort, d'un blau vessant d'alegria. I allà, dreta encara sobre el mur de l'era, les faldilles voleiant a la primera ratxa de la marinada, tota ella amarada de sol, la Maria se'l mirava, petita i esprimatxada, amb ses formes de vailet...

-Coi de mossa!- es digué l'Andreu, parant-se... I aquella silueta tan petita, tan llunyana, semblava que el xuclés... que l'atragués... Coi de mossa!...- tornava a fer, sense saber ben bé el què volia dir-se... i com més se la mirava, més el cor se n'hi anava... Però els bous varen passar, varen passar amb son pas sempre ferm, sempre reposat, anant sempre drets a un fi, aquell fi boirós i impenetrable que covava al fons de llurs nines calmes i fondes, i com endut per llur rebolada l'Andreu donà un pas més i tot es va fondre...

La recolzada del camí va amagar la masia, la fondalada, la mossa, tot aquell món petit però acolorit, i un altre món més gran, però més sec i més aspre es va estendre als seus peus... La plana amb ses clapes de sembrats, amb ses esteses de terra roja, un xic cendrosa sota el sol, se li mostrava tota nua, tota oberta en sa grandiositat. La boira de la matinada s'anava esvaint, arreconant-se als repeus de les muntanyes o enlairant-se cap al cel on quedava formant blancs lleganys, que es destriaven. I arreu per tots aquells camps de rostoll, les unes darrera una parella de bous, les altres darrera un cavall que avançava a pitrades, petites figuretes, més petites i més confoses com més llunyanes, anaven i venien d'un cantó a l'altre, caminant sempre, deixant al seu darrera com rastre del seu pas, una llenqueta de pols que s'alçava, s'enlairava i s'esvaïa en l'intensa blavor del cel.

* * *

El sol ja era alt quan l'Andreu començà a llaurar... el dematí caminava cel amunt, cel amunt, entre panys de blavor assetinada, esflorant el somni de la terra amb son ròssec esplèndid de clarors enlluernadores i xafegors aplomades... I els bous anaven avançant, passa darrera passa, lentament, calmosament... L'arada s'aferrava, la terra semblava que s'endurís. A voltes llurs forces desdeien... l'Andreu els atiava a crits... A voltes un terròs massa dur, els aturava en sec... L'Andreu arborava el garrot, i ells, parpellejant dolorosament sobre ses negres nines, més calmes i més fondes que mai, donaven una embranzida... i el jou grinyolava i l'arada cruixia com si anés a quedar desgavellada, esclafada entre dues forces colossals...

I l'Andreu els seguia, caminant penosament pel doll de roja frescor que brollava da les aletes de la rella, a banda i banda del solc... seguia aspirant la bafarada xardorosa de la terra... el front amarat de suor, sota el sol que estabellava... seguia aferrat a l'arada, com fent una sola peça, amunt i avall del camp... El començar a llaurar, el record de la mossa surava encara pel seu cervell;.. voleiava pels seus ulls, fixos a terra... però el solc no anava prou dret... semblava que la terra el volgués tot per ella... poc a poc el vailet ja gairebé no pensava... I al tombar, a la punta del camp, veia allà lluny del lluny, la serra blavosa, coneixia aquella fondalada i el blancai de la masia ressaltant sobre el verd emboirat dels boscos... tot al lluny, molt lluny... I més ençà la plana immensa i les siluetes dels llauradors passant i traspassant sempre lentes i pausades, deixant darrera seu aquelles llenques de pols que s'alçaven, s'enlairaven i es fonien la blavor assetinada del cel...

I el dia anava passant ample i serè, com una onada de llum rodolant per sobre el pla... les cigales cantaven desesperadament; en la calima dels horitzons hi vagava una nota fonda i grave com una vibració perduda d'aquell himne de claror i insensiblement un ambient de plenitud s'estenia per tot el pla. I en mig d'ell, indiferent com una força fatal, com una força morta, seguia arrapat a terra, sempre pausat, sempre solemniós, aquell divagament estabornit, aquell anar i venir dels llauradors, aquell fumejar de les llenquetes de pols...

Cap a migdia, un vol d'orenetes creuà de cap a cap del pla, xerricant i perseguint-se... d'una peça llunyana, se'n alçà una parella de cogullades, tot piulant... després quedà un gran silenci... i tot anà morint... els llauradors s'anaren fonent... els uns tornant cap al poble, els altres buscant el redós d'una ombra... Sols en tota l'extensió, l'Andreu seguia llaurant... un solc darrera l'altre, aquella ratlla que havia deixat el primer, dreta i enrampada com una esgarrinxada creuant de cap a cap la faç polsosa del camp, s'aixamplava, s'estenia com una taca d'oli, mentre les masses dels bous, brandant sempre i amb l'Andreu al detràs, s'allunyaven plana enllà, fins a enxiquir-se... fins a emboirar-se en la calima... Tombaven i tornaven sempre brandant... creixent i dibuixant-se... la testa enrampada i ferma, els ulls fondos i tristos, dolçament resignats.

* * *

En caure el migdia, la mossa va arribar... l'Andreu la va veure al lluny, molt lluny, com un blancai

confós surant a flor dels camps... aviat la va conèixer; menà els bous a la punta del camp, allí on la carreta solitària alçava sa llança al cel; els hi estengué un tou d'herba seca i mentre ells remugaven, s'assegué a l'ombra que la carreta feia.

Suava a raig fet; la sequedat de la gola l'abrusava... tot ell es sentia capolat...

I la Maria s'anava acostant... Duia una cistella al cap i anava de pressa... de pressa... Les faldilles li espetegaven detràs, i a cada passa ses formes esprimatxades es perfilaven sota els replecs de la roba.

A l'arribar, l'Andreu es sentí envaït en la revolada d'aire que portava... Era quelcom d'ella, aquell aire d'encís que entorn esbandia... Ell es sentí tornar en si... la mirà somrient i sols va dir-li senyalant el tros llaurat amb un moviment de cap:

-Oi que sóc trescat?...

La Maria, deixant senzillament la cistella a terra, sols digué:

-Te'n manca un bell bocí encara!...

I callaren tots dos. El sol queia a plom; en tot l'entorn no es veia una ombra i un fons de tristesa enorme s'esbandia calladament per la immensa soletat.

L'Andreu a l'ombra, rosegant un mos de pa negre i dur, contemplava amb dolça mirada a la mossa, dreta al davant seu, a ple sol... La mossa callava... Ell sentia un benestar!... una sensació dolcíssima, com si aquella dona li passés la mà pels cabells, poc a poc, afalagant-lo, adormint-lo com un nin...

I un xic enllà, els bous, remugant pausadament, els embolcaven de llur mirada fixa i misteriosa, mentre llurs cues, tantost caigudes, es cargolaven ara sobre una anca, ara sobre una altra, per a caure després totes esteses, mandrosament...

LA FLOR DE FAJOL

Cada vegada que hi passava per aquell camp de fajol, tenia de parar-s'hi... Que n'era de blanc!... I com ressaltava en la blavor intensa d'aquelles tardes d'octubre, tèbies i humides, en que tot semblava rentat per una mà cuidadosa! Sota aquell cel d'un blau plomós, en el concert uniforme de colors que les voltava, les flors del fajol, petites, diminutes, semblaven una munió d'escarbatons blancs, que planessin a flor de terra, sobre la verdor envellutada de ses pròpies fulles. I ella s'hi encantava!... Un xic més enllà, ja no es distingien fulles ni flors, ja es confonia tot en una tofa molsuda i blanquinosa... I aquella tofa s'estenia lluny... lluny... i tot hi era blanc.

Qui sap quan se la mirava, el que aquella blancor li deia!... Qui sap, mentre parada allà al davant passava estones i estones, les frisances noves que traspalsaven son cor de verge!... Qui sap els desigs que en el despertament de sa carn pura, mai tocada, encenia la vista d'aquella flonjor blanca, d'aquelles flors puríssimes que -ella ho sabia prou- encara no es toquen, cauen escaldades!...

I quan ja fosquejava, quan solitàriament s'esparpellaven les primeres estrelles, ella se n'anava. Se n'anava per la blavor amaratada de cap-al-tard, muntanya amunt, pels camins deserts cap a casa seva, mirant sempre al fons del sot aquella clapa blanca que boirejava, esbarrellant-se poc a poc, fins a quedar com fumerola blanca, encalmada al fons de la nit.

I heu's aquí que un dia, mentre se'l mirava aquell fajol, son pit començà a agitar-se en descompassades ondulacions... son respir es trencava, mentre sos llavis, vibrants i fins, es colorejaven d'un vermell acarminat i els seus ulls brillaven, brillaven fixos allí, en aquell llençol de puríssima blancor que l'atreia, que la fascinava...

De sobte, com arrencant-se d'aquell encís, mirà a l'entorn, amb ulls esbarriats: tot era sol; al lluny la plana s'adormia, emboirant-se poc a poc; sols de tant en tant una ratxa d'aire, fresca i humitosa, s'hi esbandia de ample a ample, passant calladament. Llavors va escoltar... Res: ni una remor; al cap de bella estona es sentí el cant d'una cugullada mig apagat, allà baix, al lluny de tot...

Ella féu un sospir fondo, molt fondo, passant-se una mà pel front; va tornar a mirar tot l'horitzó... després clavà els ulls al fajol, i l lensà un xislet. Hauria jurat que tota aquella flonjor blanca es reinflava com una ona que avancés cap a ella i s'estremís al morir en una d'aquelles esgarrifances dolcíssimes que la sacsejaven de cap a peus... I tingué por. Llençà un xislet i va fugir de pressa, de pressa, per la blavor de cap-al-tard, muntanya amunt, sense girar-se en darrera...

Però l'endemà hi va tornar... hi va tornar manyaga, tota freda de mans; clavà els ulls en aquella tofa

puríssima i d'esma, sense ni donar-se'n compte, tots els pellingots que la cubrien tombaren marcits als seus peus... Varen caure abatuts com cossos sense ànima, i trepitjant son abatiment, es va alçar viva i triomfant sa nuesa sencera, tota blanca i rosada, en la blancor del fajol.

Llavors, els braços creuats sobre el pit, a ulls clucs, va corre camp endins, va sentir en sa pell les flonjes carícies de les flors i en una frisança deliciosa, obrí els braços i es deixà anar.

Quan se'n va alçar, estava trista, molt trista... Tota ella sofria horriblement... Se'n va anar a un reconet del marge, i allí, asseguda, amb el cap entre els braços, va trencar el plor, plora que plora, mentre al seu entorn les flors del fajol, escaldades, queien arreu, arreu...

VESPRADA

La tarda queia; el xaragall baixava com sempre, rondinant aquella tonada monòtona i cançonera com el parloteig distret d'un pobre boig que no pot dir el que vol dir. I els plàtans que vorejaven el fresc caminal, s'alçaven èrtics, esprimatxats, amb un posat amoïnats, com de qui cavila alguna cosa clara, sense fer cas del barboteig inconscient d'un pobre boig.

A banda i banda, les vessants de les muntanyes s'estarrufaven, eriçades de fullam de tons polsosos, creuades de branques negres, fosques dels fons, molt fosques com dos pans d'ombra enclotant la verdor vaporosa de la fondalada...

I la vesprada era llarga... llarga com l'agonia d'un home fort, sota el cel d'un blau espalmat... I tot callava... Només a vegades les copes dels plàtans que s'alçaven clares, molt clares d'un verd alegre, brandaven suaument d'un cantó a l'altre, i amb la remor de les fulles, semblava que caigués un ruixat de gotes grosses... Després tot tornava a callar... i apuntava el somni...

Però es trencava, perquè de sobte -uéeéc! uéeéc!- dugues garces es barallaven, allà baix, pel cap-devall i tota la fondalada se'n aixordava d'aquells escandalosos, perquè eren massa aspres i massa forts per a aquella hora tant dolça... I aquells xiscles forasters s'allunyaven bosc endins... bosc endins... I un chor de gaigs es posà a gemegar lluny del lluny, boscos enllà...

I la fondalada quedà sola, tota sola... I en la soledat, les copes dels plàtans tornaren a brandar suament d'un cantó a l'altre... Tornaven a brandar sobre el somni que apuntava... i ja feia estones i estones... i com en somnis es sentiren uns passos que s'acostaven...

Però ja era massa fosc... la negror de les vessants s'amparava de la fondalada, el cel s'anava espessint i com més s'espessia, les copes dels plàtans més s'esbarrellaven... apagant-se, apagant-se lentament...

I els passos s'anaven acostant...

I allà pel fons va passar la silueta d'una parella, com una boira blanquinosa destacant-se dolçament en l'acabament de la claror... el braç d'ell descansava en la cintura d'ella... el cap d'ella es vinculava com un lliri marcit, sobre el pit d'ell... caminaven cansadament... Una garsa va xisclar i va fugir, volant d'esma...

I tot quedà callat, emboirant-se, destriant-se en la blavor uniforme que se'n entrava pel món... I en el silenci, el xaragall baixà com sempre, rondinant aquella tonada monòtona i cansonera, com el barboteig inconscient d'un pobre boig... I els plàtans s'alçaren èrtics, com una massa negra entre el parpelleig incessant de l'immens vol d'estrelles...

LA BROTADA

De debò que queia fort aquell sol de primavera. Prou que el sentia en Jan, que amb el càvec a les mans, cop darrera cop, des de les cinc que les hi decantava. Aterrava un marge que separava el seu camp del camp veí, una peça que al casar-se feia poc li havia pervingut com a dot de la seva dona, la Munda de cal Ram. I era dur d'enderrocar aquell condemnat margenot; tant de temps com li havia anat passant pel damunt, l'havia apissonat tant fort que semblava que fos de pedra. Però en Jan, hala, cop de càvec ve, cop de càvec va...

-Mala feina, Janot- li deia l'un tot passant; -i amb aquesta soleiada!...

-Vols dir que l'aterraràs?- li feia l'altre, -de mon record sempre hi ha estat aquest marge aquí!... i amb tanta pedra com hi ha... basto a dir-te que suaràs, Janot!...

Ell s'arronsava d'espatlles i contestava: -Els marges sols serveixen per fer mal: us casquen les llavors al camp i us malmenen la sembra... Que és dur? Ja ho sé que ho és de dur... però tant se val: pot costar més, pot costar menys, però ell caurà... Vull dir jo que hi ha força, hi ha braó!...

I en un esplet de joventut i força, enlairava el càvec, prenia embranzida i l'enfonzava a la roca que s'anava esberlant a bocins.

I tanta com ne tenia de força aleshores... Des de feia un quan temps la vida s'estenia al seu davant, ample i alegre com un cel sense núvols; a l'aterrar el marge es sentia bullir sota els peus aquella terra seva, on de petit, a l'ombra d'aquella figuera que encara hi verdejava, havia vist al seu avi, vell i sec, però fort de mena, ventant d'ací d'allà grapades de llavor, mentre per altra banda el seu pare passava amunt i avall del camp, una mà a l'esteva i a l'altra les regnes, seguint a grans gambades, entre el doll abundós de terra roja que l'arada llençava, el pas atrafegat d'una euga blanca; es recordava de que allí mateix, ja més gran, al recollir les eines, mentre els grills començaven a tritllejar i l'estesa dels camps s'emboirava en la calma de l'hora baixa, havia pensat moltes vegades en el dia de demà, tot sentint a l'altra banda del marge la veu d'ella, de la Munda, que mig burleta mig commosa, li anava dient:

-T'has de casar, Janot, t'has de casar!...

-I amb qui, Mundeta, amb qui!- li va fer ell un dia.

-Amb qui? amb mi!- contestà ella esclafint una rialla, i va fugir corrents.

I es recordava de tota la claror que al fugir es va endur... i de que ell li va corre al darrera... però topà amb aquell marge i ella s'allunyà rient i fent-li ganyots... I si aquell dia ja el va maleir el marge partioner, amb quina força no s'hi havia de rebatre ara que ella era seva i aquell altre camp era seu!... amb quin dalit no l'havia d'esborrar per a que aquelles dugues terres s'ajuntessin, com les seves vides s'havien ajuntat!...

Cop de càvec ve, cop de càvec va!... i quan romput, regalimant-li la suor per sobre les parpelles, deixava l'eina per revenir-se un moment, d'allà baix, del sot de la riera, li venia com una ratxa fresca per a reanimar-lo, el pim-pam esmortuït d'un picador, entre el ressò de una cançó llunyana. I en aquell pim-pam, i en aquella cançó, ell la sentia a n'ella, la sentia a l'ombra del sot, les mans plenes de brumera, esbandint al xipolleig de l'aigua corrent les gotes de suor que l'amaraven.

I amb quina braó no hi tornava llavors en Jan... amb quina fe no feia ressonar al compàs dels cops del picador, tan flonjos, els cops del càvec, tant aspres... I el dia anava passant i el marge s'anava fonent... De sobte en Jan va llençar l'eina i es va quedar parat: el marge ja no hi era... I quin bé de Déu de terra estesa tenia al seu davant!... quant de camp per corre!... Va semblar que els esperits se li obrien de bat a bat... I començà a cridar, de cara a la riera:

-Munda!... oh, Munda!...

Al fondre's la seva veu, els cops de picador seguien allà baix... En Jan s'allunyà unes quantes passes, tornà a fer tornaveu i tornà a cridar:

-Munda!... oh, Munda!...

I d'entre el negrall dels arbres de la riera en va sortir un puntet blanc:

-Munda, vina ací... ací!...- tornà a cridar movent els braços.

I ella arrencà a corre rostolls a través cap a n'ell.

I va anar creixent a mida que acostava, dibuixant una silueta blanca i fresca, volant a flor del roig esmortuït dels camps.

-Que t'hats fet mal?- cridà amb veu pantejant des del lluny.

-No... ca!... goita!

Ella va parar de corre... ja no podia més; tambalejant va arribar a ell, i s'apoià a la seva espatlla.

-Goita- tornà a dir en Jan, portant-la cap al camp.

I fou una explosió d'alegria, al gran aire i a ple sol... l'emoció els ennuegava, sos ulls lliscaven per aquella terra i fugien al lluny... la vida se'ls anava aixamplant al davant seu... i en Jan tot era dir amb veu fonda, com si parlés de dins:

-Goita quin bé de Déu!... i tot és nostre!... i la terra... i l'aire... i tot el que hi ha!...

I ella:

-Oi que és alegre?

I ell tornava:

-Oi, que és gran?...

I vinga treballar... l'endemà, mentre al lluny es sentien més vius que mai els cops de picador de la Munda, en Jan ja el llaurava aquell camp, amunt i avall, amunt i avall, darrera una euga roja, com son pare quan ell era petit darrera l'euga blanca. L'endemà passat ja el semblava... grapats de llavor ací, grapats de llavor allà, com en altres temps son avi... i un cop la llavor ben acotxada sota aquell llensol roig rebregat, en Jan va descansar.

Tant se valia... la terra quedava sola... la terra anava fent el seu fet.

De primer fou una clapeta de verdor incerta, allà a la punta del camp; passant-hi per la vora, es veien uns brinets prims, gronxant-se al pas de l'aire... i semblava estrany que allò tant feble, tant vincladís, hagués tingut prou força per a somoure aquells pans de terra aspres i durs, per a foradar-los-hi les entranyes, fins a treure a la claror aquells brinets humils, que el pes d'una formiga hauria fet brandar. I vingueren dies de pluja, dies tristos en que el cel restava entelat, en que els ruixats passaven pel pla l'un darrera de l'altre, agombalant-se entre les ratxades del vent, deixant arreu un to encartronat, entre xipolls i fangueigs... I el pla era sol, sempre sol, ni un ànima s'arriscava a traspasar-lo... Mes tant se val, en mig de la soledat, la terra va fer el seu fet, i al riure un sol de festa enmig d'un cel més blau que mai, de tota aquella extensió se'n van alçar les mates del blat-de-moro, ja altetes d'un pam, lluentes, netes i noves, agitant al bes del vent ses fulles tendres, com braços d'infantons, tot saludant a la Vida.

LA VENTADA

I

Un cop l'home al camp i la petita Agneta vestida, ella la Madrona, passava un dia al Delma, l'altre a la Rectoria, l'altre a càl Ram, a buscar la roba bruta; se'n anava a la bassa del Rec i hala, cop de picador va, cop de picador ve, fins a deixar-la com una patena.

Al seu entorn el sol queia sobre els camps arrencant notes lluentes a les fulles del blat-de-moro, que al passar el ventitjol, es movien suaument, amb flonjos frecs de ruixada. Al detràs s'hi veien, un xic ensotades, les albes que vorejaven la riera, on una munió de pardals cascabellejava sense parar, anant i venint, volant de l'una a l'altra, fugint tots d'un plegat en ràfegues de alegria. La petita Agneta més avallet, descalça i amb les faldilletes arrebossades, s'entretenia buscant créixems pels marges del regarot, contenta de sentir-se fresc pessigolleig de l'aigua, follejant al passar per ses cametes nues.

I en tant la Madrona, agenollada al camí i amb el cos inclinat sobre la bassa, de manera que al començar a rentar, son bust es reflexava sobre el mirall de l'aigua neta, hala, cop de picador va, cop de picador ve.

-Que vagi net, Madrona!...- li deia l'un, passant pel camí.

-Rentant?- li feia l'altre, -feina pesada!...

-Oidà, sort que n'hi hagi!- contestava ella rient, i anava agafant la roba del cove, peça darrera peça; ben mullada la estirava a la banca, prenia el sabó i vinga fregar-la, vinga fregar-la bé... i semblava que la roba es reinflés, tota ella s'omplia d'un formigueig de bombolletes que es fonien i reeixien; i, de sobte, d'en mig d'aquell barbolleig, s'obria una bombolla grossa... plena... on s'enmirallaven un moment el blau del cel, el verd dels arbres... tot petit, més petit que una unglà, -esclatava i es fonia tot. I quan aquella brumera, tota flonja s'estarrufava per les seves mans, lliscava per la banca i es gronxava après calmosament sobre el lletós toll de la bassa, la Madrona esbandia la peça i hala, cop de picador ve, cop de picador va.

De tant en tant, l'Agneta, d'allà baix estant, rompia en una explosió de crits:

-Mieu-se, mare, meu-se, quin un de tan gros?... oi que es groos, mare?...-

I ella es girava i la veia allà baix tota petita, amarada de sol, amb el bras dret estès i a la mà una mota verda.

-Porta'l, filla, porta'l!...- li deia somrient...

I la petita venia, xip, xap, saltironant per l'aigua i li donava el créixem. Ella l'esbandia bé i el posava amb els altres que ja havien collit, de sobre un mocador estès a terra... I l'Agneta saltava de contenta, picant de mans...

-Ma, que n'hi han!... oi que n'hi han, mare?...

-Molts!...-

I se'n tornava, rossa d'aire i d'alegria, regarot avall, llençant esquitxos...

I hi havia una calma en tot l'entorn!... Una tranquil·litat fondíssima es desprenia de l'immensitat blava i animada tots els detalls, reposant-hi i acaronent-los, de una carícia enervadora i quieta!... Aquella llenca de pla amb sa verdor movedissa; les renegrides cases del poble, tancant l'horitzó per la banda de baix, totes petites, com aclofades al pes dels anys; el campanar de l'església quadrat i feixuc, alçant-se només d'uns quants pams per sobre les teulades, fins les figures solitàries que de tard en tard transitaven plana amunt o plana avall, tota aquella Naturalesa, tant viva i palpitant com era, tenia un no sé què d'enervador, com un regust de tristesa en mig de la claror enlluernadora del sol que l'amargava. I la Madrona se'l sentia entrar fins al moll dels ossos aquell ensopiment afalagador, aquella tristesa apagada... poc a poc s'anava trobant tota lassa... ses idees es movien peresosament com si volguessin adormir-se... gronxant-se com semblava que s'havia de gronxar aquell aire tebió... i poc a poc també els cops del picador s'adormien,... s'adormien fins a ressonar tots apagats, en mig de la soledat, on les cigales xerricaven... La petita Agneta, cansada de buscar créixems, se'n anava a l'ombra del bosc a tapar nius de formigues...

I el rellotge del poble anava desgranant l'enfilall de les hores; una darrera l'altra se'n anaven desprenent i amb la vibració del metall s'esbombaven pels camps i s'esvaïen.

Vora migdia, la Madrona s'havia d'alçar cada dematí per deixar passar a l'avi Teiu, -un pobre vell abandonat, sense fills i sense casa, que es guanyava la vida a l'estiu portant llenya del bosc, al hivern captant per les masies. Cada dia a aquella hora, tornava el pobre vell encorvat, sota el pes dels anys i de la fusta seca... i tenia quelcom de brutal l'espectacle d'aquell home decrepit, d'aquella deixalla de la vida, rebatent-se i lluitant encara pel miserable mos de pa.

-I doncs, l'avi... vos sempre amb la llenya!...

-Què hi vols fer, filla! com tu amb la roba!... d'una manera o altre hem d'esperar a la Seca! I passava i s'allunyava, caminet ençà, tot fent tantines...

I era tan fonda la resignació que hi havia en aquelles paraules, que la Madrona, tot mirant-se'l, s'hi entristia... Com si la vista d'aquell home li despertés els sentits, cada dia al passar l'enfonsava en una penombra anguniosa, on triomfava de son ensopiment la visió de la misèria... El dia que la Seca arribés, aquell home es fondria... mai més tornaria a passar i ella seguiria rentant i els camps seguirien alegres com si res hagués succeït... i després li tocava a n'ella... i els camps seguirien florint... i vagament, sense ni donar-se'n compte, sentia tota la desesperació, tota la impotència de l'home en la obra gran de la Naturalesa -en la obra que allà mateix, davant seu i en ella mateixa, s'anava complint a celobert i a sol batent, sense por ni vacil·lacions, amb la salvatge independència de lo que és perquè ha de ser.

De sobte una ratxa d'aire fresc, d'un aire nou, li amarava la cara de frescor, fent-li encabritar els cabells folls, dessota del mocador que espategava, i aviat de tota la plana se'n alçava un revifament; la petita Agneta tornava del lluny, cantant i tota alegre; els blats-de-moro alçaven ses fulles tendres, com infants movent els braços... d'entre ells les cogullades se'n alçaven altes... altes i piulant; les orenetes passaven a escamots i dels boscos llunyans en venien els xisclets de les esquerpes garces i els tristos gemecs dels gaiags. Llavors, ratxada darrera ratxada, entre efluvis i frisaments, la marinada fresca i clara s'esbandia per tot el pla. A la segona o tercera ratxa, el campanar tocava l'Oració...

La Madrona aplegava la roba, i amb la petita Agneta al davant com un cabridet fidel se'n tornava cap al poble -la banca sota el bras i el cove al cap, tota airosa i cimbregant.

II

I els dies s'anaven escorrent amb la mateixa monotonia amb que l'aigua del rec anava avall... Aquell poble amb sos quatre carrers estrets i llargaruts, perduts en mig del pla, amb aquella plaça petita amb una acàcia al mig, morint-se de set, tenia la calma dels horitzons llunyans ficada fins a les esclatxes de les pedres... i aquella calma s'entafurava per la fosca de les cases, n'omplia els recons més amagats i reposava en els ulls dels seus habitants, en sos moviments pausats, en sos sentiments i tot, tancats amb clau i forrellat en lo més fondo dels seus cors.

I tota aquella bona gent, naixia, vivia i moria entre aquells murs renegrits, en sentes que, pel defora, semblés sisquera que es dongués compte de la Vida... Sols la fam els movia a n'aquells homes de moviments pausats, curts de paraules, però llargs de fets... l'hivern era per ells el fantasma negre... per això només els feia somriure, veure, com allavores, la plana ben atapeïda; quan n'estaven segurs de passar l'hivern amb pans a la post i foc a la llar, tot el poble s'animava, rompia en una explosió d'alegria baladrera, de cops bestials dels uns als altres, de rialles i corredisses, sense to ni so... Després les cares tornaven a allargar-se, els ulls a mirar calmosament... i el poble es tornava a jaure, cansat d'haver estat alegre.

I no obstant, al veure aquell posat de Déu n'hi do que feien aquells homes, tots totxos, tots ensopits, ningú hauria dit els vicis, les envejes, les ambicions que en el seu fons covaven... Sols de tard en tard una espurna que esclatava -l'escàndol d'una noia atrapada en els blats, la venjança que arrasava una horta en una nit,- somovien aquell llac encantat. I llavores per vuit dies ningú parlava de res més; en parlaven les velles a l'eixir de missa matinal; els homes, anant i venint dels camps; les dones, furejant per tot; la quitxalla a costura entre el cant de l'a-b-c; els ganduls a la taverna entre núvols de fum i fortor d'aiguardent...i en parlaven recalcant-s'hi... amb una rialleta freda, que tallava com una fulla de ganivet... Però passaven els dies, el llac es tornava a encalmar i del fet no en quedava més que un record llunyà; un altre, de tants com n'hi havien...

I els homes tornaven a anar del camp al poble i del poble al camp, tots callats, tots ensopits, les dones feinejaven mandrosament, a l'aguait d'una altra passada, el cerraller picava poc a poc a l'enclusa com duent el compàs d'aquella vida adormida, mentre l'espardenyer, cama ací, cama enllà de la banqueta, fent el rotllo de cànem, que havia de ser la sola, rondinava una cançó insulsa, que les fadrines -un aplec de notes clares en la penombra de la botiga,- repetien a chor... I quan venia la tarda, com una invisible onada de blavor que s'estenia pel pla, les dones s'asseien pels portals, les unes fent mitja, sempre a l'aguait, les altres de cara a la paret, el coixí de fer puntes recolçat al caire del portal, i mentre a fora les cigales xerricaven sa cançó sempre igual, a dins del poble se sentia, com un altre cant, el tricoteig dels boixets, al saltar nerviosament d'un cantó a l'altre. Fins les orenetes, aquells llampecs de llibertat, semblava que hi entressin en aquell concert de vida tant natural, perdut en plena Naturalesa, i indiferents, sense cap mena de por, es despenjaven de llurs nius, penjats als relleus dels murs, passaven bronzint entre els grups i en graciosa ondulació, es remuntaven altra vegada al niu, on quedaven penjades, un moment, aletejant.

Sols a entrada de fosc, quan els grills començaven a tritllejar i pel carrer començaven a destacar-se els blançais de les camises en l'acabament de la claror, a l'acoplar-se a l'era del Delma tota la quitxalla del poble, semblava que per un instant s'animés aquella vida, semblava que amb la nit hi entressin melangies, s'hi respiressin neguits... I la quitxalla cantava... cantava saltant, ballant, corrent d'un cantó a l'altre mentre allà baix l'estesa dels camps s'anava emboirant, emboirant solemnement en el misteri del cap-al-tard. Però venia la fosca, el cel s'omplia d'estrelles, la terra de remors, i el poble queia pesadament en la son amodorrada del cos romput i de l'ànima dormida.

III

Aquell dia, a l'obrir la porta del carrer, va sobtar a la Madrona la xafagor que es sentia... No passava ni un alè d'aire, allà baix l'horitzó es veia tot confós...

-Bon dia, Ton- digué tot tancant-hi altra vegada, a un home que passava.

-Bon dia i bona hora!...

I va rompre a caminar carrer avall.

La campana de l'església tocava a missa; al lluny els cops de mall de càl cerraller sonaven acompassadament.

Al passar per la plaça, va veure dugues noietaes que se'n anaven a costura tot trencant ametllons...

-Tu, Mariagna...- digué a una, -digues a ta mare que allà a les deu em dongui una passada per casa... que tinc la Agneta al llit...

-Ja ho diré jo! va saltar l'altra...

-Oh, és a pagès, avui, la mare!...

-Vaja, doncs, bona minyona...

I va tombar pel carrer de Dalt. Davant de càl Lari es va tenir de parar. L'hereu enganxava l'euga i amb les mosques no volia estar quieta...

-Xo... o... o!... malitsiga les mosques!...

-I doncs, que no vol estar quieta?...

-Ca... aquestes recondemnedes de mosques, que senten canvi de temps!

I va seguir caminant carrer de Dalt avall, fins a ser al Delma.

-Am Maria?...

-Estones ha que t'esperava- cridà una veu des del fons. -Mira't, aquí a l'entrada trobaràs el cove. Tu mateixa!...

-Vaja, doncs... Déu vos guard!...

I amb el cove al cap, s'allunyà per la soleiada del de fora, camí del rec, com cada dia...

D'un tros lluny ja va sentir la xerrameca de les dones i el patim-patam dels picadors, en mig del tritlleig dels pardals. Era un quadro alegre, una visió clara, aquell conjunt de la blancor de la roba, del moviment dels picadors, del xipolleig de l'aigua, tot enquadrat per aquell cel enorme de blavor i llibertat. Però la Madrona es senti contrariada; li agradava més estar-hi sola, ella, al rec... aquelles dones tenien unes llengües que tallaven i tot era batxillejar... -que si aquest i la fulana... que si aquell i l'altra...

Va agafar el seu lloc i es posà a rentar... Com sobtades per sa presència, les dones varen callar... sols se sentia el patim-patam dels picadors.

-No repareu quin dia tan enxuvat que es posa avui?- va dir una al cap d'una estona, traient-se el mocador del cap, -filles, jo suo a raig fet!...

-Oh, i que com més va, més- saltà una altra.

-Què ho deu fer?

-Digues al Mariano que ho consulti al parnòstic!- va dir una de petita i grofolluda, tot fent l'ullet a les altres.

Algunes varen riure dissimuladament però totes tornaren a callar de seguida... Hi havia quelcom d'anguniós aquell dia, en aquell aire, quelcom que s'hi anava infiltrant poc a poc; la xafagor s'aplomava cada cop més, els pardals varen anar fugint d'un a un, no se'n sentia piular cap... I de sobte va venir una ratxada d'un vent calent, que assecava la gola...

Tres o quatre peces volaren arrencades dels coves, movent gran esvalot entre les dones. Quan tot es tornà a calmar, va quedar un silenci estrany, ple de tristesa i d'expectació. Semblava que la Terra escoltés. Els horitzons s'espessien més a cada moment.

Va passar una altra ratxa; una dona va dir:

-*Manyam* si tindrem tempestat!...

-Ai, no m'ho diguis pas, filla... tanta por que em fan els trons! saltà una altra, fent postures.

-Ah, sí, la misenyora!... per ella se n'estarà!...

Totes, varen riure, però d'una rialla espalmada, que trencà una altra ràfaga de vent. Aquesta vegada els blats-de-moro es varen agitar furiosament, alçant les fulles ben altes...

Dues o tres dones se'n varen anar. Entre les altres hi quedà un silenci ple d'angoixa... semblava que una idea fixa les dominés a totes.

-Quina en fora!- digué una, -ara que els blats ja són tan alts!...

-Déu mos en guard!...- contestaren les altres precipitadament...

I les ratxades anaren venint... venint sense parar, cada vegada més fortes. Les albes s'inclinaven per deixar-les passar, cruixint en les soques, xiulant en la brancada; i a cada ratxada una munió de fulles en fugien despreses, s'encabritaven enlaire i queien després, com papallones mortes, allà baix, desobre els camps de blat... Allí semblava que hi hagués una batalla, les mates s'abrassaven furiosament, brandant com si fessin força per atuir-se les unes a les altres, i d'aquella lluita se'n alçava un gemec profund, una burinor especial, que es confonia amb els udols del vent i els xiscles de les albes. I quan parava la ratxa, aquells camps tant simètrics, tant ben cuidats... quedaven abatuts, les plantes de gairell, les

panotxes, mig granades, per terra d'ací d'allà...

La Madrona s'havia quedat sola; tenia un nus a la gola, aquella collita que veia trossejar al seu davant, era la única esperança per l'hivern... la del blat se l'havia enduta la seca... aquesta la robava el vent... Cent vegades havia estat a punt de plorar però les ratxes li arrebastaven la roba dels coves, li revolcaven per terra i mentre davant d'ella s'aterrava la vida del demà, tenia de corre a collir aquelles peces, que volaven del seu costat, gonflades, com grans ocellots blancs i que col·lia de terra tacades d'un polsim vermell, com amarades de sang...

A l'últim se'n va tenir d'anar, empesa per aquell vent, que al mateix temps la privava de caminar.

A l'arribar al poble es va girar un moment... La ventada triomfava pels camps solitaris. Ja no eren ratxes, era un vent seguit el que li feia espetegar el mocador per la cara, estampint-li la roba al cos i cuitant a fer-la caure... I aquell mateix vent es revolcava pel defora amb més furia i udolava enroscant-se amb xiulets que semblava que s'enlairesin fins arran del cel. A terra, els blats ja no lluitaven, ja no aixecaven ses fulles com braços enfurismats, sinó que, esmaperduts, s'hi deixaven anar sense forces, inútils pel combat. I el que li va fer més mal, va ser veure'l sol, un xic espalmat, però il·luminant amb sa claror de vida aquella estesa que es revolcava sota la grapa de la Mort.

IV

-Quines hores d'angúnia!... Al poble, totes les cares eren llargues... tots se miraven els uns als altres, sense dir res; però en ses mirades s'hi veia la tristesa, la desesperació, lluitant per rompre la crosta del gel i esclatar d'una vegada en pregàries o en malediccions...

I el vent seguia la seva obra de destrucció!... Cada ventada esclatava en un espetec de cops de porta, de sorolls incomprendibles... després se sentia un udol fondo... fondo... el xiulet de cent remolins cargolant-se en la buidor, -i al lluny contestava una remor, com de les ones d'una mar al rompre en la platja. I era aquella remor el què més feia esgrogueir aquelles cares, espurnejar aquells ulls i masegar aquelles testes de cabells aspres i roigs...

No poder fer-hi res!... Tenir-se de mirar com es fonien les suades de tant temps, com s'enderrocaven tants castells com la esperança bastia sobre aquells camps, que poques hores abans eren una glòria i ara tornaven un desastre!...

I el temps passava i el vent seguia amb més força!... I com per fer més tristesa, el sol a mitja tarda s'apagà darrera un núvol groguenc.

Quan la ratxa passava, tots els cors s'obrien...

«Aquesta és l'última!...» es deien tots... però la ratxa tornava i els cors queien en una negror més fonda que abans.

Al cap-al-tart el vent va saltar d'un altre cantó.

-Ara parará- es varen dir alguns, però en va...

Llavores varen formar-se remolins terribles, els udols varen ser més espantosos... el poble sencer cruixia -fins les campanes de l'església varen tocar per si soles i sa vibració moribunda acabà d'estendre sobre el poble el fret de la paor...

-És un càstic de Déu!- cridaven les velles, alçant al cel ses mans descarnades. I aquells homes aspres i durs, sentien fret a l'esquena al redressar-se'ls-hi al fons del cor l'imatge del Déu dels llamps i les venjances, alçant sa destra destructora sobre el poble indefens.

En tant, al fons de l'església, el Rector i la majordona, agenollats a l'altar major, resaven el Trisagi:

-Sant, sant, sant, senyor Déu dels exèrcits...-

I llurs veus es fonien en l'estrèpit de les ventades, que al ressonar en la volta buida, feien tremolar el fiam dels dos ciris, amb moviments espalmats que dansaven en les ombres...

Així vingué la nit, i en la fosca del món, els udols del vent tornaren més formidables; els gemecs de les campanes més esfereïdors; les teules cruixien sobre els llits plens d'insomni; totes les cases semblava que tremolessin, com si anessin a ser arrencades i llençades a l'espai. Era un soroll infernal, tot plegat, com si en la fosca, un ribot gegant fes encenalls de la crosta del món.

En son llit, la Madrona vetllava sense gosar a moure's ben arrupida sota els llençols... Tenia por, sentia en son cor el trossejament del que pert el seu... però al mateix temps tenia un altra pena més

fonda, un dolor més gran; i era la pena del seu home, el turment que tancava aquell cos, que jeia allà al seu costat, quiet com ella, sense fer soroll, potser per no despertar-la.

I tots dos callaven, però cap dormia, presentint a l'altre despert. I les ventades seguien i quan passava el vent, gemegava al lluny aquell remoreig etern dels camps flagelats, potser fets trossos.

Qui sap si dorm! pensava la Madrona al veure'l tant quiet, -però tot d'un plegat sentia com movia un peu, frenèticament, nerviosament, sota el llençol.

-Que no dorms?- li preguntava allavors amb veu molt baixa...

-Sí que dormia... sols que... m'he despertat...- I tornava el silenci i tots dos sentien ben clar que s'enganyaven.

-Sents? Ja torna!- feia ell al cap d'una estona; i quan la ratxada havia passat, -res!... res!... ni una panotxa... ni un gra no en collirem!... Menjar pels bous; i res més.-

I la Madrona hauria jurat que plorava.

Cap a mitja nit el vent es va apaivagar... a sobre la teulada s'hi va sentir el goteig d'un ruixat... les ratxes es varen anar fent més clares i poc a poc tot es va anar aquietant.

I va quedar un silenci llarg, immens... ple de feresa... que quasi feia més angúnia que el soroll d'abans. Al lluny, molt lluny, un gos udolava...

Per tres o quatre vegades la Madrona es va creure que tornava el vent... hauria jurat que el sentia vibrar en aquell silenci que venia del de fora, poblat de veus estranyes, i escoltava... escoltava, aixecant el cap del coixí per a assolir millor les veus incomprensibles de la nit... però no sentia més que els bataments del seu cor i bull de la seva sang que li xiulava en les orelles, i es deixava anar altra volta sobre el coixí, capolada, rendida...

Quina hora deu ser! es preguntava. A l'últim s'ha adormit! es deia mirant al seu home,- i tornava: deu ser tard! -Com deu estar el camp!... Déu meu, quina desgracia!

Un badall li va descloure la boca... el cap li pesava... i no volia dormir... tenia por de tornar a sentir aquell bramul de fera... No, no volia adormir-se... Després volia acompanyar al seu home, quan se'n anés al camp... volia aconsolar-lo de sobre el camp destrosat, com ell l'havia aconsolada a ella, de sobre el llit de mort de sa mare...

I amb l'idea fixa de no deixar-se dominar per la son, començà a veure una claror alegre... es trobà al rec un dia de sol, fent anar el picador amunt i avall... amunt i avall... però tenia una pena molt fonda... que no sabia ben bé el que era... quelcom d'un soroll molt gran, que se n'hi havia endut al seu home però que potser tornaria... i plorava, plorava en mig de l'alegria dels camps més verds, més vius que mai...

I de sobte veia venir a l'avi Teiu, amb el feix a coll, fent tantines sota el pes dels anys i de la fusta seca...

-I doncs, l'avi!... vos sempre amb la llenya...

-Què hi vols fer noia! I s'allunyava poc a poc caminet enllà... I darrera d'ell, la Seca, la Mort... una ossamenta pelada, l'escarnia ballant un ball desenfrenat...

V

La va despertar un pardal, saltant per la teulada.

Se sentia més capolada que abans d'adormir-se... el cap li pesava tant que no podia alçar-lo del coixí... tot el cos li feia mal... Instintivament va palpar cap al costat del seu home... i al trobar el llit buit li vingué l'idea, tota esbarzerada, d'una novetat molt gran... d'un fet d'aquells que trasbalsen una vida...

El pardal piulava a dalt de la teulada... un altre en va venir i amb ses corredisses amunt i avall acabaren de despertar-la. Llavors, de cop, va sentir tot el dolor de la desfeta. Va saltar del llit i sense vestir-se ni res va corre a la finestra.

Encara no era ben clar... encara els camps jeien allà baix com una massa informe envoltada en la penombra... però allà sota, les hortes del poble donaven pietat. Les mongeteres feien masses fosques, a trossos abraçades les unes a les altres, com grans endolades plorant una mort... a trossos estenellades per terra... les canyes trencades o de gairell...

La veu d'un home que s'acostava la féu adonar de que estava despullada... a corre-cuita es va posar unes faldilles i un sac i va tornar a la finestra, quasi de esma, sense pensar...

El dia creixia, i en desenrotllar-se la claror, s'anava desenrotllant allà baix l'estesa del desastre... Els camps eren trossegats!... Les mates, tallades a milers, com si un fals gegant les hagués segat abans d'hora, jeien a pilots escampades arreu, arreu... Per altres cantons, semblava que hi hagués passat una riuada... les mates que no havien estat arrencades, jeien capolades, totes en la mateixa direcció... i de sobte formaven cercles immensos, com si una sardana infernal hi hagués rodat pel damunt. I tota aquella extensió, que el dia abans era tan verda, tan plena de moviment, tenia el to rogenc dels rostolls, l'immobilitat anguniosa dels erms al fort de l'hivern.

I la Madrona s'ho mirava abstreta, ull-presa, el cap pesat, el pensament movent-se peresós, com sota una llosa de plom... Vagament pensava en la Mort... en l'acabament de tota cosa... li semblava que el poble sencer agonitzava... que ja s'havia acabat per sempre més... I amb els ulls clavats en aquella estesa de dolor, sense parpellejar, pensava ensems amb la petita Agneta -quan es despertés se la emmenaria per les carreteres... ja que el poble era acabat, trobarien alguna ciutat gran... demanarien caritat -ella rentaria...

I de sobte una claror viva, que li féu cloure els ulls, va tallar el moviment balb del seu pensament: era el sol que neixia... i al deixar la finestra, al veure el llit regirat, va tornar en si, va pensar en el seu home, sol al camp, desesperant-se, arrencant-se els cabells... potser agonitzant, arrapat a aquella terra ingrata, que tantes vegades havia regat amb son suor... I ja no va tenir més idea que anar-hi corrents!... Malitsiga la son que l'havia vençuda!... La petita Agneta encara dormia... tenia temps d'anar-lo a buscar i tornar a plorar tots dos...

I va corre, va corre, passant entre els grups de dones, que hi havia pel carrer, plens de gests tràgics, quasi sense sentir que al carrer de Dalt el vent se'n havia endut la teulada de cal Lari, que a can Burrec s'havia enfonçat el porxo... que es deia si a pagès, a cal Albert, s'havia ensorrat una paret, arplegant-lo a n'ell i a dugues criatures... Va corre camps a través, sense fixar-se en els homes, que al veure-la passar d'aquella manera, es quedaven parats, seguint-la amb la vista... Va corre fins a veure el seu camp, allà baix de tot... l'esperit abstret només en si el veia a ell... Un moment li semblà que no hi era... després el va veure... després es fixà en la destrossa del camp -sols una mata havia quedat sencera, i erta en un recó movia tristament ses fulles plenes d'esquinços, com cridant a ses companyes d'altres jorns...

Quasi sense saber com, es trobà al costat del seu home. Esperava un crit d'esglai i una abraçada estreta, estreta, d'aquelles que nuen sols els grans dolors... Però es quedà parada i freda, quan ell, amb una tranquil·litat dominadora li digué com si fés hores que la tingués al costat:

-Veiam! dóna'm l'aixada... es allà... la veus?...

La Madrona va sentir com si li caigués al damunt una galleda d'aigua freda... Se'l quedà mirant... dubtà un moment... després, com subjugada per aquella mirada freda i serena, anà a buscar l'aixada i gambadejant per sobre les mates ajegudes, li va portar. Ell l'agafà i començà a treballar amb la resignació de la força, arrencant les mates partides, redreçant les poques que quedaven senceres.

I tots dos callaven... semblava que tinguessin por de que al parlar les llàgrimes els ofeguessin. Ella dreta al davant, els braços a la cintura, com formant nances del seu cos, se'l mirava amb els ulls negats, sense gosar a dir res...

De sobte ell, com seguint un pensament que'l dominava, li digué sense aixecar el cap tant sols:

-Diu que a câl Albert han rebut!... Que ell té molt mal!...

-Sí?- va respondre ella, sentint redressar-se-li al cor tot l'horror d'aquella nit.

Però ell va continuar amb sa calma forçada, però imperturbable:

-Assuara ha passat el Lari i m'ho ha dit... i a ell, la teulada enlaire... Llamp de llamp!...

I no digué res més... I quan una hora després la Madrona tornava per aquells camps, que havia passat tan trasbalsada, veia per tot arreu la mateixa escena que la de casa seva; per tot els homes treballaven, fermes al pes de la desgràcia, arrapats cadascú al seu terròs; alguns s'allunyaven cap al poble portant a coll feixos de mates, que al moviment del pas brandaven tristament, com cossos sense vida... I li semblà que de per tot, d'aquells homes acotats, d'aquella humanitat abatuda, n'eixia un gemec de dolor, trist i profund, però ple de força i vida.

Migdia tocat, els camps van quedar deserts, el poble semblava mort, enlloc es veia un ànima; la

marinada hi passava, omplint-los d'ample a ample, i en el silenci, en la fosca d'aquells casalots ròncecs i miserables, aquell poblet es refeia d'una estrebada per a tornar a una altra. Els rosegons de pa, eren devorats amb l'ànsia de la bèstia afamada; les calderades s'esvaïen de pressa, les mans terroses no donaven abast a la fam que les movia; i amb la fam mig apagada, ferm en son abatiment, aquell poble eixí de la fosca, passà pels estrets carrerons, i s'esbandí altre cop per la planura. Ja eren corriolades de gent, joves i vells, homes i dones, tots barrejats caminant enllà de la carretera que s'estenia, com una cinta blanquinosa, tota llarga i tota trista pel mig del pla rogenc... I poc a poc, silenciosament, aquella gent s'anà destriant pels camps i les peces, en mig d'un silenci ombrívol d'una gravetat esfereïdora... -I el sol brillava alegre i en tota aquella extensió, sense un cant ni una rialla: no es sentia més que l'aspre esgratinyar de les aixades, esgarrapant la terra.

De sobte va corre de camp a camp, resseguint la plana com un llampec, la nova de que anaven a sagramentar a l'Albert... que el metge, al tornar-ne, havia dit que n'hi havia per poques hores... El silenci es tornà més anguniós, l'esgratinyar de les aixades més aspre... I quan les campanes de l'església tocaren a Combregar, una alenada de feresa va passar subtil i invisible de cap a cap del pla... Qui ho havia de dir!... l'un l'havia vist el dia abans!... l'altre hi havia enraonat feia dos dies!... I tant valent com era!... I una ira sorda s'anava alçant en tots els cors...

A l'última campanada es va veure sortir del poble llunyà una clapeta blanca, sota un punt vermell, caminant ràpidament; era Nostre Senyor... va seguir un tros de carretera, després tombà a la dreta, camps a través, cap els boscos del fons, emportant-se'n les mirades de tota aquella gent. A son pas les dones s'agenollaven fent el senyal de la Creu; els homes romanien drets, però acotaven el cap, fent voltar la gorra entre les mans.

Quan s'hagué fós pel camí del bosc, tornà a omplir el pla la remor sorda del treball; però el record de l'home sà i fort el dia abans i ara moribund, anava i venia, fent més viu el dolor de la desfeta.

I fou en mig d'aquest ambient, quan el sol se'n anava a la posta, que un vell que seguia cavant, va veure a un jove que treballava amb ell, parat, meditant, i va dir-li:

-Post-hi a jugar que penses amb l'Albert!...

-Oidà, sí que hi pensava:.. i fins penso vatua el món! que no val pas gaire... viure així!...

El vell va somriure...

-És que jo ho he rumiat molt aixó... i penso que una hora o altra hi ha d'haver... alguna cosa... així... vaja: una altra cosa, vatua el món!...

El vell ventà cop de càvec, deixant-lo clavat a terra; s'escupí les mans i tot fregant-les una amb altra, digué amb una rialleta que feia mal:

-Sí!... diuen que després... un cop morts... saps?...

Arrencà l'eina, la va brandar; quan tenia el cop enlaire, a punt de descarregar, afegí molt sèrio:

-Però ves... prova-ho...

I enfonçà el ferro a la terra, que el va rebre gemegant.

LA CADENA

Se'n anava!... Se'n anava! Mai ho havia sentit tant clar com aquell dia.

La primavera esclatava; l'immensa plana fins llavors coberta d'una patina de boira, de fredor, de quelcom glaçat que s'arrapava a la terra blanquinosa i als arbres pelats que sa i enllà s'aixecaven, ratllant la monotonia d'aquell grandiócs horitzó; l'immensa plana fins llavors mig morta, es deixondia, s'esperavillava, esmaperduda entre la son del fred que se'n anava i la vida de l'estiu que venia. El cel era blau pur, somrient... ni una boira, ni una taqueta en sa superba arcada... I entre aquell cel tan viu, tant despert, i aquella terra per on divagava somort un alè de desvetllament, passava voluptuós, refregador, un aire tebi, ple de guapes prometenses, d'esclats de festa, de bojes riallades forfullant als llavis per entreobrir-los i esclatar.

Tot era animació, tot feia pensar en demà, un demà alegre, interminable, un demà blau, sense núvols ni boires, com aquell cel...

Tot feia pensar en la Vida... i, no obstant, ell pensava en la Mort.

-Se'n anava!... Mai ho havia sentit tant clar com aquell dia.

I anava caminant. La seva silueta formava un arc, color de terra, retallat sobre el cel blau... el cap acotat... l'esquena en cercle, com no podent suportar el pes dels anys que al damunt portava... aquell pes que a bon segur l'hauria estenellat per terra, si no hagués estat aquell bastó, nuós com ell, com ell revellit i encorvat, però encara ferm, que l'aguantava.

Camina que caminaràs, passava el pont de la riera, aquell pont tant vell que ningú sabia qui l'havia fet. Ell hi anava a jugar quan era petit i la seva mare, que al Cel sia, el renyava, perquè ja deien que el dia més impensat s'esfondraria... I no obstant, els anys havien passat, el pont es tenia ferm... i ell se'n anava.

I caminant, caminant sempre, passava pel prat de la rajoleria... i el veia igual que quan ell hi anava en semblants migdiades a festejar amb la noia... la que fou sa muller i que al Cel sia. El veia igual aquell prat on començava d'apuntar-hi el verd naixent de l'herba, amb aquells plàtans altíssims d'entortolligat brancatge, per on, saltironant, cantaven pardals i primaveres; el veia igual aquell cel blau, que reia entre les branques blanquinoses, clapades, de puntetes verdes, i el veia igual, allà al fons, tot i petit, com una miniatura, el forn, tot rogenc de la base, tot fumant de la teuladeta, amb la caseta al costat revellida i negrenca. Sentia en son cor la mateixa impressió de pessebre que li feia aquell paisatge llavors... en aquell temps, sols que aleshores aquella impressió anava acompanyada d'un ambient de Nadal i ara venia entre boirades de Novembre... entre les lassituds del dia dels Morts. Semblava que a l'entrar-hi havien de sortir els vells d'aquell temps, que havia de sortir ella, tan fresca i riallera... Tot restava igual, tot hi restaria... i, no obstant, tots se n'havien anat... i ell se'n anava!...

I caminant, caminant sempre, deixava el prat del forn i trencava a l'esquerra. Prou els coneixia aquells marges del terraplé entre els que s'enfonsava al camí, per a salvar amb menys pena el turonet que dividia la plana, formant allà baix, al cim de tot una *u* negra retallada sobre el cel blau. Prou les hi sabia les pedres que anava trobant, aquella mata de fonolls que sobresortia entre l'herba, aquell reguerot que l'anava acompanyant amunt, amunt fins a ser al cim... i aleshores quina immensitat de món la que veia!... quin bé de Déu d'aire per respirar!...

La terra s'estenia a sos peus, com immens llençol tot rebregat... Allà baix, just a l'horitzó, blavosa i retallada, s'alçava la silueta del Montserrat; a l'altra banda el Montseny, negrenc, com malhumorat, la falda clapada de masos i pobles amb ses esglesietes de campanar quadrat, tot petit... -una altra impressió de pessebre... una altra impressió agredolça!... -I entre una i altra muntanya, quantes serres!... quants turonets, quantes planes!...

Quantes vegades s'havia parat allí mateix!... Sempre aquella immensitat clara i riallera, semblava que li digués: «Pit i amunt! la vida és bella! el món és teu; gosa'n sense treva!» I, no obstant, ara semblava que li deia: «Guaita-ho tot, rabeja't amb tot, però ten compte de que no és pas per tu!... tu te n'has d'anar, fulla seca, que la nova florida sorprèn arrapada encara a l'arbre!» I ell murmurava: «Es veritat, és veritat: la terra em crida!»

I començava la baixada. Idees tristes el corprenien; instintivament anava donant l'adéu -potser el darrer- a les pedres del camí, als arbres de les vores, als camps de primer terme, als horitzons llunyans. Trobava tot fent via joves pagesos, forts i sapats; robustos com roures, i al donar-los el «Déu te guard», sentia en son cor tal horror al misteri, al no ésser, a lo de més enllà, que de bona gana els hauria demanat amb llàgrimes als ulls una caritat... d'una mica, una miqueta, per petita que fós, d'aquella vida que rumbejaven... I ells s'allunyaven cantant i rient, esmerçant-la, aquella vida, en jocs i corredisses, sense sisquera adonar-se'n!...

Caminant, caminant sempre, al fi veia el seu rústic maset, voltat d'arbres on començava a esclatar la florida... I li vingueren unes ganes de plorar fort, ben fort... que el sentissin, que hi corressin, i agrupant-se tots els seus al seu costat, el sostinguessin, perquè així no vingués tant de pressa lo negre, la nit horrible que li corria darrera, encalçant-lo, acostant-se-li sempre...

De prompte senti un crit: l'avi!... l'avi! i va veure omplir-se l'era del maset... l'Hereu, la Jove... els mossos... tots hi eren, i amb les mans li feien senyes que hi anés... que hi anés de pressa... Quin consol pel seu cor!... Per què?... Qui sap; mes se sentia consolat... Hi anà, quasi corrents. Però l'Hereu i la Jove ja el sortien a rebre a mig camí, ell boig de content, ella un xic vergonyosa.

-L'avi!... l'avi- deia l'Hereu. -Que no ho sabeu?...

-Què hi ha! què hi ha!- deia l'avi; -cuita, home... digues...

-L'avi... que ja... ja en tenim un que ve...- I senyalava a la Jove.

Aquesta, tota vermella, abaixava els ulls.

Llavors, de sobte, tota clara i lluminosa, una mena de revelació s'apoderà del cor de l'avi, una visió de

gèneres passant arrapades al terròs, entre penes i alegries, empenyent-se les unes a les altres, portant quisquna la braó, la força, la saba de la que se'n anava, vivint d'elles, com d'ella viuria la que al detràs vingués... I veié un vailet, de cap riçat, cama ací cama allà de la barana d'aquell pont tant vell, que ningú sabia qui l'havia fet i veié a la Jove, amb la faç semblant a la de la seva mare, renyant a n'aquell vailet, perquè deien que el pont, el dia més impensat, cauria; veié un airós donzell, un clavell a l'orella, la roja barretina de gairell, caminant amb el cor ple d'aleteigs prat enllà, prat enllà, cap a la caseta del costat del forn, d'on sortia una fresca riallada prou coneguda, mentre entre els plàtans gegants saltironaven cantant els mateixos pardals, les mateixes primaveres; veia un home plantat en mig d'aquella *u* del camí retallada sobre el cel blau, aspirant amb dalè la reinosa ratxada d'aire, bevent amb la mirada la immensitat estesa... i ell s'hi sentia, ell hi alenava en aquell noi, en aquell donzell i en aquell home... Llavors mirà el cel rialler i esplèndid, mirà la immensa plana banyada de sol, totjust verdejant, mirà els innombrables masos sembrats al llarg de la planura, blancs d'un blanc brut, com vol de tudons pasturant en immens camp de trapadella, i sentí... quelcom inexplicable, quelcom d'un alè d'eternitat, quelcom d'arrapament de tot son ésser a aquell terròs, quelcom que li deia que ell no se'n anava... que viuria en aquell que venia, com d'altres havien viscut en ell... com aquell viuria en altres... I li semblà veure de part a part de la plana una immensa cadena estrebant-la fort, ben fort, amb duresa d'amo a esclau. I lliscant per sobre d'ella, la Vida, eterna jove, passava cantant, els ulls al cel, als llavis la rialla...

Acostà els seus al front de la Jove, i hi deixà un petó llarg, llarguíssim... grandíós com aquella plana estesa sota aquell mar de sol, solemne com el misteri que en son si portava aquella dona.

ÍNTIMA

Que n'és de dolç aquell temps de la vida de noi!... Vida petita que juga un noi petit entre parets ben calentones, mentre la pluja cançonera de l'hivern bombolleja en la barana del balcó... Al de fora sempre hi fa sol, dies atemperats que riuen en jardins flonjos de sorra... sense aire... Oh, l'aire... que els en hi fa de por a les mares!...

El carrer sempre s'hi veu llunyà, molt llunyà, i quan un hi pensa en quan era noi i anava pel carrer, va passant poc a poc, amb certa solemnitat de professor, sentint al costat, més que veient-la de cua d'ull una ombra de respecte... i va passant, sense tombar la cara, encarcerat sota la roba de les festes!...

Oh, la brusa d'estar per casa!... Jo en tenia una de blava, un xic descolorida de tant anar a la bugada... i els tips de jugar que m'hi havia fet, amb aquella brusa tan ampla, tant fresca!... El que més m'agradava quan començava a fer calor, quan ja donava gust sentir-se a les munyèques la frescor de l'aigua temperada per l'escalforeta de la primavera, era fer temporals... Agafava un picador, me'n anava al safaretx, i hala, vinga inquietar l'aigua, paletada amunt, paletada avall... i semblava que l'aigua es reïnflés... darrera del picador en moviment, hi quedava un buit verdós del llot del fons... i darrera del buit, venia corrents una onada que a l'omplir-lo rompia en el picador i m'esquitxava de frescor... I més enllà, per tot el safaretx, mil onadetes es gronxaven, pujant i baixant, fresques i alegres; damunt d'elles la sobreixida del dipòsit d'aigua, escorrent-se per molsuda tosca, queia desfeta a gotes, formant un ruixat, i en ple temporal, ma joguina predilecta, un falutxo de veles esteses, es capbussava nerviosament... anava i venia d'un cantó a l'altre, topava per les parets amorrent-s'hi amb toçuderia, com si busqués un forat per a fugir de la tempesta...

Al deixar el safaretx, que n'era de blau el cel!... que n'eren d'altres les orenetes que hi volaven!... I els plàtans del jardí, aquells tres plàtans del fons, com em miraven!... Semblaven vells amics somrient d'estimació!...

Cap al tard -si no havia fet massa aire,- entrava a dins... anava al quartet del davant, on eren sempre els de casa... A banda i banda de la finestra, mig tapada amb celosies, hi veia, com masses negres, les siluetes de la meva mare i de ma germana, cusint a l'escasa claror del dia que finava... Mon pare es passejava amunt i avall, amb les mans a les butxaques. Jo buscava si en son front hi havia arrugues. Me'n anava a un recó i m'asseia...

Per la banda de fora de la finestra hi creuaven de tant en tant les ombres dels que transitaven per l'acera... Passaven ràpidament, trencant un moment la monotonia de la claror trista. Ningú deia res... El volant d'una fàbrica veïna donava cops acompassats, com un rellotge...

I en aquell silenci que la fosca espesseïa, arraulit al meu recó, quina tristesa m'agafava... tan fonda, tan dolça!... quantes angúnies hi presentia en el tancament de les cases, lluny del gran aire, entre quatre parets!... Quina fredat em feia la vida ombrívola dels grans!...

No sé si era per la primavera,... començava a fer calor, però em recordo que encara portava abric -un

abric arreglat, curt de mànigues, d'un color confós.- Anàvem a passeig amb els nois d'estudi, i un d'ells em va fer una pregunta:

-De què viviu a ca teva?...

-De renda!- vaig contestar tot orgullós...

-I tu de què faràs, quan siguis gran?...

No sé què li vaig dir, però em recordo com si fos ara -les sensacions viuen molt més temps que els fets en l'esperit- em recordo d'una confusió, d'una incertitud... d'una ombra de mal presagi que em va caure al damunt... Jo havia de ser gran!... Jo hauria de viure entre parets, en la penombra del quartet de casa!... I hauria de tenir arrugues al front!...

I em sentia als peus el sorrall del torrent que pujàvem, i mai l'havia trobada tant cansadora, tant flonja... i veia els arbres dels marges, les negrenques alzines, passant poc a poc pels meus costats... I anava caminant sorrall amunt, sorrall amunt, portant al cap una mena de pes, una mena d'angúnia... Mai l'havia trobada tant trista la vida... tant fonament trista, la vida dels grans!...

I no sé pas com... insensiblement aquella idea es va anar amparant de mi... se'm va anar agermanant, vaig anar acariciant-la amb íntima voluntat, i poc a poc em vaig sentir entrar en la tristesa com a casa meva, serenament resignat... Després el noi es va anar allunyant de dintre meu, i amb seny d'home, vaig entrar abans d'hora en la penombra del quartet, deixant en un recó del jardí ma joguina predilecte, el meu falutxo, estebellat.

Un dia havia fet una passejada molt llarga per les afores de la vila, i me'n tornava cap a casa al caure la tarda. Davant meu blanquejava tota llarga la carretera en l'acabament de la claror; a mà dreta, s'estenien fins al mar hortes i més hortes, formant un ample llençol de verdor confosa... De tant en tant les atravesaven migrats torrents i al passar-los, veia redressar-se'm al davant els macissos dels canyissars, amb ses fulles caigudes, amb sos esbelts plomalls èrtics cap el cel... A la dreta -i no sé perquè em semblava veure-hi més claror,- tot eren vinyes i més vinyes pujant en suau pendent, fins al peu de la muntanya... cada una amb sa caseta blanca, com un gros colom, reposant-hi al mig. I al davant, molt lluny, molt lluny, la vila, un xic ensotada, reposava en la boira violada de la nit.

I com més m'hi acostava, a la vila, com més aprop veia brillar aquelles tires de llumets de les fàbriques que la voltaven, més la sentia aquella boira d'hivern que eternament em voltava... portant encara en les meves orelles les harmonies del gran aire, pensava en la penombra del quartet... en l'angúnia de sa tristesa... I de sobte, la carretera s'esborrà dels meus peus, la sensació de trobar-me en un desert s'amparà de mi, i em vaig parar al bell mig d'una riera... ample, ample... els marges sols es veien com dugues petites faixes, allà baix, al lluny... Amunt ni avall, res: només una soledat augusta, una quietud grandiosa, i dugues roderes molt fondes que s'allunyaven avall i amunt, fins a pèrdua de vista... Que sol me vaig trobar, en mig del món en calma!... La gola se'm va fer un nus... Però al mateix temps, quina joia tant inefable m'envaïa de cap a peus!... I quin benestar tant dolç sentia al fons de mon ser!... Sols veia aquella estesa de terra... aquella soledat tant quieta... aquella grandiositat que tot ho aclaparava... Fou com un somni... un embadaliment... Un vent fresc i llis em refrescava el front... Tot jo reposava en el repós de la terra!...

Allà baix, per la banda de ponent, s'hi alçava un turó alt i escabros... Sa silueta em quedà tant gravada, que no l'he oblidada mai més... La veig sempre en hores de calma... ma infantesa i ma joventut s'hi arresseren... i es va allunyant, allunyant, cada dia un pas més...

DEL MAR

-La viva, noies, la viva... a... a!- sentia cada dematí, entre somnis. Era un espinguet clar i alegre que es cargolava enlaire, al compàs d'un xic-xec de xinelles per l'acera...

A l'obrir el balcó, ja el sol se'n entrava per la meva cambra, escorrent-se a llenques polsoses per les esclotxes de les persianes; aquell crit de -la viva!- ressonava més clar i més airejat i entre crit i crit, se sentia de tant en tant:

-A quant la dóna?...

-A sis.

-Uix! A sis?... i tant rebregada com és?...

-Ah, sí... fugiu la mi senyora!... A l'hora de la mort en tingués!...

-Deixa-la estar!... que no veus que fa cara de dejuni?... la viva, noies, la viivaaa!...

I la professó anava passant carrer amunt. Les cistelles de sardina, rodones i plenes, desfilaven per sota el meu balcó com colossals peces de plata: les duien les marmanyeres, arremangades de braços, botent llurs carns macisses que pantejaven sota les robes al moviment del pas.

I en tant, amb les persianes entreobertes, ja tornava a mirar aquell tros de cel, ample, molt ample... i veia una vegada més aquell carrer, llarg, estès... sentia el remoreig llunyà de les fàbriques, quals xemeneies s'alçaven ertes al lluny, per damunt de les taulades, omplint l'espai de glopades de fum negre, i allà baix, al cap-de-vall, el veia a n'ell, el mar -estès com una cinta blava, tancant l'horitzó.

Més tard passaven ells, els pescadors... fornits, colrats, amb amples calces de burrell, amb folgades camisetes blaves i mocadors virolats al coll, caminant mandrosament, brandant d'un cantó a l'altre, com si els costés d'arrossegar els esclops...

I me'n recordo amb cert respecte, d'aquells homenassos... passaven a colles cridant bàrbarament, esvalotant per tot... se'n entraven per la ciutat, venint de *en marc*, com a terra conquistada... I de la meva por de vailet en conservo encara l'impressió de que aquells atletes, que portaven quelcom de gran i fort i lliure, era molt home, si s'hi empenyava, per esbotzar qualsevol porta d'un sol cop-de-puny.

Que n'eren de diferents de la gent de fàbrica!... També a aquests els veia passar cada dia a la mateixa hora... Eren tots secs, desnarits... amb grogors de planta d'estufa... Les mosses, altes, esprimatxades, plenes de llànfares d'oli, amb fils de borra encastats als cabells, amb grogors de vici a les galtes... Els homes més endreçats, més nets, però tots ells amb un aire de tristesa!... I ben garbellat, potser aquests em feien més por que no pas aquells... També esvalotaven a tothom, però en sos esbroncs no hi havia l'alegria serena dels pescadors... hi havia sols una ràbia sorda... una quimera negra...

I ells, amb ells no es podien veure.

-Adéu, xinxa!- deien els pescadors al trobar-ne una.

-On va aquest pop!- contestaven elles.

I el gust amb que s'ho deien!...

El carrer de casa hi donava al mar i no hi puc pensar mai sense que se'm desperti el record de les anades a la platja: em recordo una per una d'aquelles cases que anava passant, com un es recorda de les cares que no ha vist fa temps. Les primeres que trobava eren d'aspecte burgès, amb cancells envarnissats i reixes pintades; les de més avall, més deixadotes, amb grans entrades sense cancell, mostrant per la penombra del seu interior, pilots de nances, rengleres de palangres, rems estesos per terra... i d'allí dins en sortia un fortor aspre de maresc, que se'n entrava. A voltes, asseguda d'esquena al carrer, apoiant el coixí al caire del portal, una dona feia saltar entre sos dits els boixets grocs, faixats de blanc i del ball desenfrenat dels boixets n'eixia sobre el vermell del patró la blanca punta, que s'hi anava estenent, estenent, com allà a la vora sobre la platja, l'espuma de l'ona que hi anava rompent...

I jo, hala, córrer avall, pel camí fet...

I de sobte ni cases, ni camins, ni res... no més Ell, el mar immens, estès sota el gran cel, omplint-ho tot... les gavines hi passaven d'un vol llis, ondulant pausadament... s'allunyaven endins, endins... i es fonien allà baix, al lluny de tot com puntets de fum que s'esvaïssin en l'intensa blavor.

Un dia a l'anar a estudi de bon dematí, un vailet em va dir:

-En aquella casa hi ha un negat, anem a veure'l?...

-Que l'ensenyen?...

-Sí...

-Doncs, au!

I ens n'hi vàrem anar -jo, amb certa recansa... no sé si n'havia vist mai cap, de mort, encara... El tenien a dins de la caixa, sobre una taula, amb dos ciris a la banda del cap, al mig d'una entradeta de parets llises, emblanquinades de fresc i amb una franja blava arran de terra. Sols vaig gosar a mirar-lo de llisquentes. Ja era un xic vellet, la barba blanca se li tenia enlaire, molt enlaire, com enrampada... em va semblar que tenia un morat al front... algun cop de rem, potser... Però aquella blancor trenyinososa que tenia em feia mal i vaig girar el cap. Al peu de la tauleta hi havia una safata negra d'aquelles que tenen pintades flors grogues i vermelles. Més enllà hi vaig veure un atleta d'aquells que veia passar pel carrer, esvalotant-ho tot... s'estava dret, fent voltar pausadament la gorra per les mans,

mirant al mort de fixo, malgrat que els parpres se li movien de pressa i espurnejant... Es va ficar una mà a la butxaca i va tirar dos quartos a la safata: era la primera remor que se sentia des de que érem allí dins, fora de l'espurneig dels ciris... de seguida en vaig sentir un altre: un gemec ofegat... Era una dona que hi havia en un recó, tota endolada...

Aquell soroll dels quartos al caure a la safata, li va arrencar el plor del fons de les entranyes.

TEMPORAL

Va ser la primera vegada que vaig sentir vibrar l'ànima del poble, aquella corrent misteriosa que a un moment donat, lliga a tota una multitud, fent-ne un sol cos, una sola massa vivent, que esclata a lo millor en alegries esbojarrades, i en entusiasmes folls o s'extremeix en paors misterioses...

La ventada que tota la nit havia rodolat, entre ruixats i cops de porta per sobre les teulades de la ciutat adormida, mar enfora havia fet de les seves i al clarejar el dia va sobtar a tothom una nova esglaiadora: el temporal havia sorprès en alta mar les parelles del bou... sols dugues havien pogut tornar a temps... de les altres no se'n sabia res. Tothom va saltar del llit i va sortir al carrer: allà baix, al cap-de-vall, s'hi veien passar de gairell les onades furients, embestint-se unes amb altres, llençant enlaire glopades d'espuma...

I tothom va córrer a la platja, amb el cor estret.

Allí l'espectacle era imponent: el mar semblava que s'hagués encongit, com una fera enrabiada, a punt de saltar sobre el món i engolfar-se'l; aquelles onades que es veien del carrer estant, eren restalleres enormes, carenes d'aigua d'un verd terròs, llençades de reflexos sinistres, que venien sense parar l'una darrera l'altra, se enarcaven com un cavall a l'aixecar-se de potes i queien reventades amb estrèpit de tro. I quan una muntanya d'aquelles s'estavellava contra la sorra, darrera seu un altra prenia embranzida, i més enllà en venien a centes corrent amb velocitat vertiginosa... I pel lluny es veien botre enlaire llenques d'ona reventada, glopades d'espuma blanca destacant-se sobre una nuvolada baixa, fosca d'un blau de plom, que en moviment quasi insensible, anava passant cap a llevant per sobre les onades...

I la gentada el contemplava aquell espectacle, silenciosa, amb un recolliment solemne sentint en son front les ratxades del vent d'enfora, la bafarada humitosa i freda que llençava aquella gola monstruosa, oberta davant seu...

De sobte la gentada es va estremir, aprop de la boia hi havia una barca tombada, quilla al cel... ningú sabia qui l'havia vista... però la veu anava corrent i la gentada començà a moure's presa d'un neguit frisós, avançant i reculant al grat de les onades, que al reventar allargaven ses urpes blanques, arran de la sorra, gratant terra endins...

Quines hores d'angúnia!... L'ànima del poble pressentia quelcom d'horrible, s'envaïa en l'estrany atractiu de les emocions punyents, i encara que ningú sabés el què, per sobre aquella gentada hi havia la certitud d'alguna cosa horrorosa que s'acostava i va arribar. Allà a quarts de nou, es va veure a poca distància de terra un punt negre surant peniblement sobre l'embat de les ones.

-Un tauló!- va cridar un.

-Un home!- va fer un altre.

Per sobre una ona se'l va veure com alçava un braç...

-Un home!... un home!...- es va sentir cridar per tots cantons...

-Prepareu els caps!...

La corrent se l'emportava cap a llevant... la gentada el va anar seguint... A davant la gent de mar, cares ferrenyes, gestos resoluts, segurs de sa força, semblava que anessin a lluitar a pit obert contra aquella mar sense fre, per a arrencar-li sa presa... després els curiosos, una massa ombrivola i lassa, que avançava a por a poc, com mig avergonyida...

I aquell home nadava... nadava braument, aferrat a un rem, amb el delit de la lluita suprema... A prop de les ones una dona desgarbada, semblava que l'ajudés a nadar, movent els braços... com ell els movia... Aferrada a ses faldilles una criatura plorava... I anaven avançant peniblement... l'home cap a terra, la dona cap a n'ell...

No devia ser a deu passes... Una ona monstruosa esclatà sobre el seu cap com una maledicció... La

gentada reculà... després allargà el coll per veure millor... l'home ja no hi era... el rem sol botava per sobre les ones, com un boixet en mans d'una puntaire...

Aquella dona va caure en rodó i a son entorn s'hi féu un grup espès...

* * *

A la tarda el temporal havia amainat; els darrers remolins de vent empaitaven espai enllà les blanques resquícies de la boirada desfeta. El cel tornava a ser el de sempre, potser un xic més alegre, més blau i més fresc; sa blavor s'emmirallava en els bassiots que la pluja havia deixat al carrer... Allà baix, al cap-de-vall, les onades hi passaven encara de gairell, encabritades i llençant tofes d'espuma... El sol tocava a les cases de la banda esquerra i tornava a ses fatxades els tons vius que la pluja havia encatronat... però arreu hi havia una tristesa!... La gent era pels portals, parlant de baix en baix... sense un crit, ni una rialla...

De sobte passà a pas de marxa en Joanet, un pescador conegut de casa... en sos ulls esbarriats i en sa cara esgrogueïda, hi portava l'angúnia retratada...

-Joanet, que hi teniu algú en mar?...- li digué la meva mare.

-El noi, senyora, el noi!- i aquell homenàs plorava...

-Però...

-No'n sé res... res... No més falta la seva parella... Ara vinc de tirar *partas*... Si haguessin pogut entrar a Roses.. o a Barcelona... Però, ca!...

-No desconfieu, home!...

-Ai, senyora, és el noi!- I no pogué dir res més perquè el plor l'ennuagava...

* * *

Després, temps després ho vaig saber... Varen passar tres dies mortals sense que aquell home tingués noves del seu fill... tothom el donava per mort, però ell no se'n aconsolava... tenia un raig d'esperança al cor i tres dies mortals passà a la platja... Els sis negats que el mar va escupir, ell va ser el primer de veure'ls... cap era el seu noi... A l'últim, a la tercera nit, cap a la matinada aquell home va veure quelcom sobre el mar... molt lluny... molt lluny... ell sabia les barques que havien sortit... i a quina hora havien de tornar... no, no era de cap d'aquelles la vela que anava venint... i aquell home xiulà... xiulà amb son xiular especial... i escoltà molta estona, però no se sentia res, més que el remoreig suau de les ones... i tornà a xiular i res... i ja es tornava a asseure decandit a la sorra, quan allà baix, molt lluny, molt lluny, s'hi va sentir un altre xiulet, petit, feble, que tot just arribava... però que a n'ell el féu botre, com si el món hagués esclatat...

Era el xiular del seu noi... que el mar li tornava sà i bo... Corrent el temporal, se li havia emportat qui sap a on...

CLASSE DE DIBUIX

La sala de dibuix, a estudi, era una peça llarga, molt llarga; una golfa de convent, espaiosa i alta de sostre. Per una banda donava a un terrat que hi venia a peu pla, i on alguns Paders, aficionats, hi tenien cries de canaris. Es veien aquestes tot al llarg de la paret, com ninxets quadrats, emblanquinades de dintre i tancades per fora amb tela metàl·lica. Al fons de les més properes, de tant en tant s'hi veien voleiar els airosos ocells, com encenalls d'or caragolant-se a l'aire; a voltes s'acostaven a la tela, amb son petit bec pinsaven un mosset d'escarola tendra, piulaven mirant entorn amb sos ulls rodons i esparvillats com caparrons d'agulla i fugien de dret cap al niu. I com contrastant amb aquest moviment, al fons d'aquell terrat, hi eixia d'entre les teulades la cúpula de l'església, com una colossal mitja taronja, coberta de teules verdes, aclofada pesadament sobre un macís de murs renegrits.

Per l'altra banda donava al carrer i aquí hi havia sempre estés a vista d'ocell l'enteixinat rogenic de les teules de tot aquell tros de ciutat, allunyant-se fins al mar; les unes de cara a llevant, les altres a ponent, alçapremant-se elles amb elles, com per enquistar-se més bé entre els grups que formaven, tirades a dret fil, les buidors que allà sota, on no es veia, formaven els carrers. I un se'ls imaginava plens d'ombra i humitat, allà al fons de tot. De tant en tant rompien la monotonia d'aquell to rogenic els quadros d'algun que altre terrat de construccions més modernes, on sovint s'hi veien voleiar, com tires de cotó fluix, les blanques bugades de marina, tot assecant-se al sol.

Dues coses tenia aquella sala seves i ben seves: la claror i la flaire. No sé si ho feia l'emblanquinat de les parets d'on en penjaven una munió de quadros amb sants i santes, amb guerrers i pastoretetes. No sé si ho feia el ressol que del terrat dels canaris hi entrava a dojo, s'esquitllava per les parets i rebotia de les blancors dels papers als vidres dels quadros. El cert és que aquella peça tenia una claror especial, una mena de llum glaçada, però forta al mateix temps, que enlloc més he trobat, i que s'avenia com l'anell al dit amb aquella altra especialitat seva: amb aquella flaire de fusta, de llapis i gomes i *somillos*, tèbia i picantona, que tampoc he sentit mai més.

L'hora d'anar-hi era de dotze a una, quan la rateta de la gana començava a fer de les seves. Hi pujàvem escales amunt de dos en dos, i encara em sembla que sento el terratrèmol de l'arribada. Era un soroll infernal que esvalotava i tot als canaris del terrat veí. Corredisses, xiscles vergonyants i rialles encongides, tot s'ajuntava amb el patim-patam dels tableros contra la paret, als cops dels tamborets, que queien, als de les portes i finestrons que petaven... Valga que durava poc. Dos minuts després sols quedava el xiu-xiu de cent converses, fins que la veu de *l'Hermano* s'aixecava solemne i sonora, dominant-ho tot:

-Orden, señores!

Llavors callava tothom i quedava un silenci llarg... un silenci ple d'aquella claror glaçada... I aquella claror començava a ficar-se al cap, i un començava a distreure's, el llapis i el *somillo* se n'anaven per on volia l'atzar, sense que la mà tingués res que dir-hi; poc a poc s'oblidava el sant o la pastoreta que un tenia al davant... I sempre aquella claror blanca furgant endins, insensiblement, fins a entervolir-vos, fins a entabanar-vos!...

I venia una son més dolça!...

A voltes se sentien, com emboirats, els xirrics d'un vol d'orenetes que en aquella hora de sol feien l'aleta, sospeses en la buidor, sobre la ciutat endormiscada. I què n'era d'hermós llavors deixar-se anar, bressolar-se en aquells llims, mentre el temps passava minut darrera minut... Era una mena de bohèmia de l'ànima, una voluptuositat entabanadora que encara sento de vegades, i que em fa esmerçar dies i dies, com aleshores esmerçava mon petit temps d'infant...

Però de sobte, sentia una cosa estranya; el vidre del quadro que em feia de model, reflexava un moviment, i em trobava envaït per una negror molt grossa. -Era que al meu costat s'hi redresava, com una amenaça, la silueta de *l'Hermano*, les mans a la cintura descansant en la faixa, la cara vermella, tot ell molt negre, menys el coll, molt blanc...

CLAR DE LLUNA

La llum s'havia fós. No més una mena de celistia moradencia vagava per l'Univers, agombolant-se entre les tenebres iniciades de la nit. Ni encara era clar, ni encara era ben fosc. Els grills cantaven atrafegadament i de tant en tant, com notes greus del seu himne, se sentia el xiulet fondo del taup, llarg... trist... melancòlic... Callava, i altra volta s'esbandia cap al lluny el tritlleig dels grills, estrident, neguitós, en mig del gran encalmament del món a l'adormir-se...

Al lluny s'hi encengué un clap de llumetes rojes, capritxosament escampades per la penombra de la planura... Em recordo d'una que se'n va encendre allà dalt... cap al cim de la muntanya com una estrella grossa... grossa...

I com si ho fessin aquelles llumanetes, la fosca s'espessia, aquella boira lluminosa, últim record del dia, vagava... vagava esma-perduda com un sofriment sense causa i com més espessa era la fosca, més clarejava als meus peus la llenca de la carretera, dreta, enrampada, tota blanca, en aquella espessa blavor, fins a perdre's al lluny en boira esfumada, com plomerall de fum al cim d'una candela.

I heu's aquí que lentament, lentament, el cel s'il·luminà per la banda de llevant, el cel s'il·luminà d'una claror estranya... esblanqueïda... i en mig d'aquell immens silenci, per darrera la massa enorme de la serra, s'aixecà la lluna... blanca... callada...

* * *

I l'ombra del pla, va esbarrellar-se tota... les tenebres s'esvaïren en un immens agombolament de boires esblaimades que voltaven, voltaven entre masses d'ombres i llenques de clarors platejades, tot en mig d'un silenci ple d'una vida de somni, esfillagarsada i malaltissa, mentre l'etern tritlleig dels grills s'estenia a flor de terra, com una capa de frescor que omplís d'ample a ample la immensa rodona de la planura estesa...

Aquelles llumanetes rojes s'anaven apagant, apagant... l'una darrera l'altra... fins a l'última... Allà baix se sentí el cant d'un gall... molt lluny... molt fondo... després res. Sols el vent de la nit passava llis i humitós, esbandint-se calladament per la soledat i de tant en tant un ocellot de nit creuava aquella boira, les ales esteses, calmosament.

I en tant, suspesa a plom sobre la soledat, la lluna caminava a flor de cel... la lluna caminava amunt... amunt, en colossal arrencada...

I veia a mon entorn, tallant la claror de la carretera, els camps llaurats, rojos, d'un roig espalmat a la vora, grisenc més enllà... confosos al lluny en la immensa capa aporcel·lanada del clar de lluna, fins a perdre's sota la boira de l'horitzó, com si traspasessin les fites de la realitat, per a perdre's en el món dels somnis... I caminava més... i allà baix veia blanquejar les cases del poble... un poble mort, sense un crit ni una fressa... un poble glaçat entorn del seu campanar, dret i ert com una fantasma... Vaig passar pel costat d'una era... llarga... estesa... com si s'hagués adormit arrapada al terròs... vetllada pels seus pallers que destacaven sa montuosa silueta tota negra sobre la boira d'allà baix... de l'últim terme... N'hi havia un que tenia un drap blanc lligat al cim del pal... i voleiava aquella babarota a l'aire de la nit, com un ocellot lligat de potes...

I la lluna anava fent sa carrera de llum esblaimada, escorrent-se silenciosament sobre aquell paisatge ple de veus perdudes, de pressentiments estranys... de suggestions inexplicables, i arreu aquell ambient... aquella quietud... aquella calma, on semblava que alenés una vida cristal·lina, blanca, quieta... sempre igual...

A voltes, un esclat de vida animava un moment aquell quadro de naturalesa morta... el cant dels galls, l'udol d'un gos, o el vol encantat d'un ocellot de nit, somovien aquella vida encantada, com una pedra al caure a l'aigua d'un estany... però tot s'hi fonia... tot passava sense esma, com si fos d'un altre món... i tot quedava més sol que mai, mes estès que mai, sota el resplandor del clar de lluna, encalmat solemnement en el misteri d'alta nit...

* * *

Cap a la matinada, la lluna queia... Encara son resplandor omplia d'ample a ample la planura, però es sentia com s'anava fonent... fonent, poquet a poc... Després, una llenca d'ombra s'estengué plana enllà... plana enllà... Hi hagué un moment en que el pla quedà tot fosc i sols allà baix de tot blanquejava la boira de l'horitzó... després res... la lluna s'havia amagat, les tenebres omplien el món i altra volta blanquejava als meus peus la cinta de la carretera estesa llarga, llarga fins a fondre's al lluny en boira esfumada com plomerall de fum al cim d'una candela...

EL VELL DE LA CARRETERA

La carreiera tan suspirada s'estenia ja a dret fil davant del poble, roja de la rojor dels camps enfonsats, a trossos grisencs de la grava apilotada, fins a perdre's al lluny en la polsosa blavor d'un aulet. Allí trencava sobtadament, s'esmunyia sobre el pont que de una gambada traspassava la riera, tota festonada d'albes, i es tornava a ajassar monòtonament, sempre a dret-fil, fins a morir al peu dels ralls del ferrocarril.

Les brigades d'explanació ja eren lluny. Havien passat com un núvol de llagosta, devastant els camps i aclofant els marges, deixant sempre com un rastre del seu pas, aquell cuidat enfonsament, tot dret, tot roig com un regarot de sang, ratllant l'estesa verdejant. I ara es rebatien frisosos contra una muntanya, allà baix, a l'altra banda del poble, cap a ponent, com una munió de formigues esgratinyant la terra. I més enllà les esperava la boira calitjosa de l'horitzó per a dragar-se-les i endur-se-les encara enllà, sempre enllà, caminant sempre.

Passat el burbulleig dels primers dies, aquell formiguejar incessant d'homes, aquell llampeguejar constant del sol en la lluentor dels cànecs, aquell anar i venir atrafegat dels carros entre boirades de pols i cançons anyoradisses que el baf de terra verge arrencava al cor d'homes d'altres terres, la carretera havia quedat tota sola, tota trista, malhumoradament estesa de llarg a llarg del pla.

Només en l'enfonsament de la riera, al peu del pont, sota la tremolor contínua de les albes, hi quedava un barracot de l'alçada d'un home, fet de maons posats de cantell, cobert de teules escantellades, sostingudes per grosses pedres al damunt. I eternament assegut a la barana del pont, com un tros més de l'obra, un vell encorvat, sec, nerviós, d'una mirada fonda i estranya on batejava, sobre la calma solemne del paisatge estès, el foc d'un neguit etern.

Sols se sabia d'ell que es deia Jaume; ningú sabia d'on era ni d'on venia... potser ni ell mateix se'n recordava; allí l'havien deixat rerassagat aquell traüt, i allí s'estava, esperant que una altra ventada se

l'endugués lluny, qui sap on; sempre assegut en la barana del pont, la barretina de gairell, la pipa als llavis i la vista perduda en la boira de l'horitzó.

* * *

Era al caient d'una tarda d'agost; havia plogut i fresquejava. Tornant de passeig el vaig trobar al Jaume, com sempre, assegut a la barana del pont; m'hi vaig asseure també per garlar una estona... M'agradava parlar-hi amb aquell home; en sa conversa hi brollaven a voltes raigs d'una poesia encisadora, fresca i espontània... però aquell dia en Jaume no tenia ganes de conversar.

-Hola! vos per aquí?- em va dir distretament i tornà a passejar la seva mirada pel lluny, fumant tranquil·lament la pipa, com si estigués tot sol.

A sota nostre, la riera baixava tota roja, amb un brogit calmós i monòton, onejant i cobrint de brumera les pedres del seu jaç. Les albes rentades de fresc lluïen pomposament la blancor del seu tronc i la grisor de ses fulles sobre el to fosc de la terra mullada i el blau alegre del cel humit. De tant en tant d'una banda a l'altra passava, com una ràfega, un vol de pardals, piulant sense parar. La polsina daurada del sol ponent, queia sobre els camps frescos d'on se n'alçaven les rojes cogullades que feien l'aleta piulant, i s'aclofaven altra volta sobtadament sobre aquell immens llençol de verdor. Al lluny, a l'últim terme, la boirada s'arrossegava mandrosament, enfilant-se per la serra, espessa i reinflada de la base, estarrufant-se escabellada pels cimals. Hi havia en aquell ambient un alè de calma, de repòs que se n'entrava; aquella alenada fresca i humitosa despertava el goig de viure... tota angúnia, tota frisança s'hi esvaïen, com si totes les energies inquietes de l'esperit, es fonguessin en el si del gran esperit que batejava en tot aquell món grandios.

I semblava que el vell ho sentís, com jo ho sentia... semblava que es trobés aclaparat sota aquella força immensa que anava passant tota desplegada davant nostre, en son silenci august. Era l'hora de les melangies, dels anyoraments vagos i sense forma que sobten a voltes a l'home més dur... Va passar bella estona sense que cap dels dos digués res, ell fumant sa negra pipa, jo cremant el meu cigarret...

I la tarda anava caient; una pau cada cop més gran i més serena s'emparava de totes les coses... el sol ja post, els camps s'adormien, tot s'anava aquietant... la boira esbarsellant totes les coses semblava que se les endugués lluny; per tot arreu s'estenia la vista com quan busca l'horitzó... Al ponent se fonia l'últim tel de claror d'aquell dia... i allí sobre aquella clapa de llum, s'hi destacava potent el caixal obert en la muntanya per les brigades d'explanació...

El vell hi tenia els ulls clavats... de sobte va estendre el braç senyalant-lo i murmurà molt baix: - Veieu?... ja l'han passada!... ja són més lluny!...- Callà un moment i seguia amb veu fonda, sense mirar-me... com si parlés amb si mateix: -A mi ja no em volen!... ja sóc vell... M'han tancat a dintre aquella gàbia... tant com havia volat... pel món!... darrera una carretera, l'altra... en aquelles terres fred, en aquestes calor... i amunt, i pit... Avui ja no serveixo, ja sóc massa vell, avui!...- Tornà a callar i després va alçar-se i em digué somrient amb tristesa: -Pla que ho veig... és que la nit s'acosta... m'aclucaré dintre aquella barracota, com al cel s'acluca el dia.- I amb un tom de braç senyalà el cel, la terra, com si abraqués tot el misteri de la vida; després seguí: -A l'endemà vindran els corbs, com que sols trobaran ossos, se'n tornaran sense cantar...

I allunyant-se poc a poc cap a la barraca, l'esquena vinclada, el cap acotat a terra, la pipa als llavis i les mans plegades al detràs, murmurà molt dolçament: -Però això rai!... Si ells no em volen cantar, les cigales cantaran per mi tot l'estiu!...

LA PRIMERA VENTADA

Oh, la immensa poesia de lo que se'n va!... l'encant immensament indefinit de lo que anem perdent, poc a poc, sense donar-nos-en compte!... l'encís que aureoleja el que, fregant la gran roda de la hora viva, es va filtrant per la esclatxa imperceptible que hi ha de l'instant que passa a l'instant que ve com el boll pels ulls del cedàs, va caient, va caient a la gran hora morta de l'Eternitat!...

La plana jeia roja, fumejant de vapor sota la xardorosa serena del cel rodó; les cigales neguitoses teixien entre les fulles dels arbres son cant atrafegat, amb un rítmic socatreig de teler mecànic. Una munió d'orenetes lliscava per tot arreu, a frec de terra, amb un flonjo brugit de ploma, que sonava calladament en l'immens silenci d'aquella plujada de sol. Volaven tan de pressa, que feien com un coeteig de punts negres ratllant la rojor dels camps. De tant en tant, alguna de elles, al tombar, s'aixecava sobre el vol de ses germanes i quedava un instant clavada sobre la blavor del cel... les ales esparracades, tota negra, en la blavor del cel... llençava un xislet, i es tornava a aclofar a terra, volant avall, avall... fins a perdre's en la cendrosa rojor dels camps llunyans, sempre apletada, sempre llisa,

ondulejant suaument... I la calma solemne s'anava esbardint serena per sobre el pla estès, tallat de tant en tant per les siluetes de la gent que treballava, el front a terra, les mans removent la terra, aspirant el baf de la terra enxardorada, enxiquint-se, enxiquint-se, més petites com més llunyanes, fins a perdre's de vista allà baix al peu de l'enorme serra, on la verdor dels arbres es fonia en deixatada boira blavosa... I el sol pujava amunt, amunt... arrebossant amb sos raigs esplèndits tot l'Univers, fent vibrar el blau cel... esblanqueint-lo, destriant-lo, tombant pesadament sobre la estesa dels camps rojos. I la calma s'esbandia tota plena, estarrufant-se com invisible onada, enlairant-se fins a arrabasar la boirosa línia de la serra llunyana, fins a congriar-se en la plomosa calitja de l'horitzó, fins a complir blavosa i reinflada la immensa volta del cel...

Era l'estiu que passava amb son ròssec esplèndid de llum; era l'estiu fent vibrar en cada cosa la essència de la vida; era l'estiu fent explotar en grandiosos concert totes les energies del ser...

Mes les orenetes fugien, fugien avall, sempre avall, anant i venint, però allunyant-se sempre... Octubre al caure, les fulles groguejaven; a l'alzinar, queien seguides les aglans, amb un cop sec, com grosses gotes d'aigua damunt la fullaraca... i poc a poc d'aquell dia d'estiu, del calor de la soleiada, n'anava brollant un alè de tristesa, de desmai... com una esgarrifança fina, imperceptible, però que sacsejés tot lo existent...

I no era jo sol que la sentia aquella cosa... El gos que de bon matí m'anava tant bé, no volia ja caçar ni a les bones ni a les males. Tantost se m'esbojarrava amb les més petita fressa, tantost se'm quedava al darrera, la cua baixa, les orelles caigudes, mirant-me d'una manera estranya, tan fixa i tan estranya que moltes vegades me va fer estremir endins, molt endins, com si volgués arrencar un udol terrible, que hauria ressonat paorosament en aquell silenci d'agonia...

Plana enllà, plana enllà, vaig trobar un pastor, dret, apoiat al gaiato, el cap baix contemplant el seu remat estès a l'entorn, els cabrits esbrotant l'herba, les ovelles ajegudes, cada una amb el cap apoiat al llom d'una altra, totes blanques en la verdor del prat...

-No us allunyeu massa... tenim l'hivern a sobre- me digué amb veu baixa al passar. I com sentís que tirava un roc al gos perquè no se'm allunyés: -Cerqueu gotilles!... poc en trobareu cap!... flairen el mal temps de lluny i se'n van!...

Una corrent freda, molt freda; una esgarrifança finíssima sacsejà tots els nervis del meu cos. -Se'n van!... Jo ho sentia prou que quelcom se'n anava... el meu esperit inquiet ho sentia... i contava els moments que faltaven perquè tot s'hagués fós...

Després, ja no vaig trobar a ningú més; la plana asoleiada vetllava sola, completament sola, en la anguniosa serena d'aquell darrer dia. Les dotze al caure, tothom se'n havia anat. El sol queia pesadament. De tant en tant passaven avall, sempre avall, bandades de orenetes sempre apletades a terra, silenciosament rabents com una ratxada... Vaig mirar a l'entorn... mai havia sentit la soledat tant viva com aquella hora... I vaig veure com per sol-ixent s'aixecaven fofes i reinflades unes torres grisenques... escabellades pels cimals i es deixataren pel cel i el cel quedà tot entrenyinat... la claror del sol es va esgrogueir, com espalmada... un moment vaig sentir que vetllava un malalt a punt de mort... el gos, parat, el cap alt, flairà per tot arreu. I fina, agombolant-se, plena i reinflada passà en un xiulet estrident la primera ratxa de la primera ventada... El cel quedà llis, tot net; només unes llenques estretes i blanquinoses apuntalaven sa immensa cúpula contra la calma de la serra llunyana... En mig d'aquella blavor, el sol... però un sol esblaimat, un sol sense vida... I darrera d'aquella ratxa en vingué una altra i una altra i cent més i, camí del poble, vaig veure apuntar la nuvolada per l'horitzó i estendre's... estendre's com una immensa cortina deixant el cel esblaimat, la plana fosca...

Tota la tarda passaren, omplint la plana, les ratxades del vent. Al lluny se sentia el xiulet de les branques flagellades per la ventada... mentre pel cel passaven atropellant-se glopades i més glopades de núvols, avall, sempre avall... El poble feia tristesa; totes les portes tancades, el llarg carrer solitari i el vent roncant-hi encaixonat. Quan passava la ventada el silenci feia estremir. Al cap-al-tart el vent parà; una cortina de pluja fina, menuda, glaçada, omplí de cap a cap la immensa plana...

I l'endemà, al tornar-hi, la vaig trobar ja estesa sota un cel esblaimat, sense colors, sense ombres, grandiosa en sa calma freda, cobejant silenciosament l'encís dels dies tristos, l'anyorament del sol.

QUADRES

LA JUSTÍCIA D'EN PERET

Va néixer, com qui diu, sense fer-ne cas.

Sa mare un dia al llevar-se no es va trobar bé. -Ai, què tinc!... ai, què tinc!... I va nèixer en Peret.

Era un divendres.

Ella, la Mònica, una pagesassa més robusta que un brau i més vermella que un bitxo, l'endemà, a punta de dia, va carregar-se una magalla a coll, i cap al camp, a ajudar al seu home. Tornà a l'hora d'esmorzar, donà mamar al marrec, tot empassant-se una suca-mulla com una roda de carro, i altre cop al camp, fins a l'hora de dinar.

A la tarda es quedà a casa per a fer *baldeiu*.

Mentrestant en Peret dormia com un terròs de guix. Que es despertava somicant? De seguida la Mònica l'amorrava al seu pit i xucla que xuclaràs, ennuegant-se de no poder donar l'abast; es tornava a dormir. I així anà creixent, gras com un toixonet i rodó com una pilota.

Quan va començar a caminar, sa mare li posà una gorra de cop i per comptes de deixar-lo al bressol, com abans solia, el ficava dintre d'una pollera, l'asseia a terra i li posava unes quantes pedretes a mà, perquè s'entretingués.

El primer dia a l'arribar sa mare de la vinya, el va trobar amb un xiribec al front, que feia feredat - s'havia tret la gorra de cop i havia caigut, rebent de front a terra. Feia uns crits que aixordava.

La Mònica el va agafar, li posà. el cap a l'abeurador de la mula i li abocà una galleda d'aigua fresca, tot dient per a aconsolar-lo:

-Què crides, què crides, tabalot!...

Al cap d'un quart, en Peret tan tranquil. Era fort de mena.

Passà un any. En Peret ja era desmamat, corria i començava a xarrotejar; però era un dimoni fet, amb pell de criatura.

Per a agafar un garrot i no deixar pesa de terrissa sencera, no n'hi havia un altre.

Un dia se li va ocórrer ficar-se al corral i escanyar totes les gallines. Semblava que hi hagués passat la guilla.

La Mònica cuidà a ferir-se.

I l'endemà mateix, en havent esmorçat, li rentà la cara i les mans -l'aigua quedà de mil colors,- li mudà la bateta, li posà les espadenyas noves i agafant-lo de la mà, entre empenta i revolada, se'l va endur.

Trencant per viaranys a dreta i a esquerra, pujant i baixant cent cops, van arribar al cap de tres quarts a una casa que s'alçava al mig d'una vall fresca i ombrívola.

En Peret, a l'arribar-hi, el primer que va veure va ser un gossot que dormia al peu de la entrada, fet un tortell. No el va abordar -es coneixia que estava fet a veure gent forastera;- però en Peret, com qui no vol la cosa, a l'entrar li etzivà tal puntada de peu, que un quart després encara grinyolava.

Més enllanet, a mitja entrada, hi va veure mitja dotzena de marrecs, fent rotllo al voltant d'una noia més gran que ells, que amb una canya a la mà, anava senyalant uns gargots de tinta negra que hi havia en un cartell penjat a la paret. I cada vegada que la noia fixava la punta de la canya en un gargot d'aquells, el rotllo cridava a chor:

-A... a... a... bé... e... e... sé... e... e...

Mentre en Peret, amb uns ulls com unes taronges i mamant-se el dit gros de la mà dreta, s'ho mirava com qui veu visions, la Mònica entrava a una porta que hi havia a l'esquerra.

-*Am'Maria!*...

Una dona la sortí a rebre, amb les faldilles arremangades a la cintura, deixant veure uns enagus que la pols i la brutícia havien fet tornar de color de terra. En una mà hi portava una cassola que anava aixugant amb un drap ben bé de cuina.

-Hola, Mònica- li va dir, -tu per aquí?... i doncs, què tal! ...

-Sí, filla, et vinc a portar el noi, a veure que me li ensenyis de lletra!...

-Ah, bé, bé!...

-Una se'n passa, sense saber-ne de lletra, saps? Per contes que un noi és diferent, filla. Demà per demà que tingui d'anar el servici, al menys que pugui posar quatre mots de lletra als pares, que diria una, saps?

-Oi, que es un fet!

-I, filla, al menys estaré tranquila... perquè és un dimoni, filla, un dimoni fet... Tot ho fa anar en renou! Peret, vina, què fas aquí fora!... Veus?...

-Aquesta és la senyora mestra, saps?... Ja cal que facis bondat de la bona...

-I que creguis tot el que et mani, saps?...

-Ah, sí; això sobre tot; als mal-creients jo no els...

-I què...

-Ah, sí; això sobre tot...

I en Peret se les mirava amb uns ulls!... vermell!...

Sa mare després de conversar bella estona amb aquella senyora, se'n anà. Al veure-la desaparèixer, en Peret sentí que el coll se li nuava... Les llàgrimes li vingueren als ulls i vaga, però dolorosa, una idea s'apoderà de son petit cervell de noi:

-Adéu, perduda llibertat!...

La costura li sembla una presó; la noia de la canya l'escarceller.

Però les persones es fan a tot.

L'encongment dels primers dies passà aviat, i als tres mesos, en Peret era l'amo de la costura. Tot era en Peret de la Mònica; la senyora mestra el distingia, la noia de la canya l'apreciava; el rotllo en pes el tenia de bon grat.

Però havia nascut en divendres i la bona sort no li podia durar.

Com a veí de rotllo tenia al fill de la Madrona del Serrat; un noi lo més totxo del món, que es deia Nofre i que era gurmant, ploraner i antipàtic a tot ser-ho.

En Nofre tenia la costum de portar sempre les butxaques plenes de lleminadures -nous, avellanes, rosegons de pa sucats amb oli, etc. I succeí un dia que veient en Peret que de la butxaca d'en Nofre n'eixia un rosegó de pa, i sentint certa defallió, allargà els dits un xic massa, es trobà la crosta a la ma i no sabent què fer-ne, es posà a remugar-la pacientment i amb dissimulo.

En Nofre se'n va adonar; començà a fer el patarrell, es posà les mans als ulls i... ah... ah... ah... amb unes llàgrimes que li queien que ni cigrons!...

-Què tens!- li digué girant-se la noia de la canya.

-Pres... pres... el pa... Ah!... ah!... ah!...

El Peret, maleint-lo amb tota l'ànima, s'acuitava a empassar-se el pa: però tot d'un plegat se sentí els cinc dits de la mà de la noia a la galta, el deixà anar i badant una boca de pam, es posà a cridar amb tota la força dels seus pulmons, refregant-se el palmell de les mans pels ulls.

Mentrestant en Nofre, aconsolat sols de veure el pa a terra, l'agafà i per a assegurar-se de les tretes d'en Peret, amb quatre caixalades se'l va empassar.

Des d'aquell dia en Peret no va poder veure al seu veí: sempre més se'l mirava de cua d'ull.

Cap al tart la Mònica el vingué a buscar: no solia pas fer-ho, però la mestra li havia enviat un propi. Un cop la tingué allí li explicà tot el que havia succeït, amb fondes consideracions sobre l'inclinació de les persones.

La Mònica sense dir paraula, agafà a n'en Peret de revolada, li posà el cap entre les seves cames, li alçà la bateta pel darrera i surra va, surra ve, el va deixar com un tomàtec.

Després se'l endugué a empentes i clatellots i un cop a casa seva l'acotxà al llit sense sopar ni res.

L'idea de la venjança féu presa del cor d'en Peret: aquell mala bèstia li tenia de pagar... però com?..

Una tarda, anant a costura, en Peret s'anava omplint les butxaques de cireres d'arbós que arrencava de les mates que a banda i banda del camí trobava. Cada cirera que veia li entreobria els llavis d'un somri de satisfacció... després el feia gemegar amb les esgarrinxades que rebia a les mans per a abastar-les... però què se n'hi endonava!... Ell arribà a costura amb una butxaca -la dreta- tota plena de cireres d'arbós, que feien una olor que tot ho embaumaven.

Quan entrà al rotllo, en Nofre ja hi era.

La noia empunyà la canya, senyalà un d'aquells gargots i el chor de marrecs cridà:

-Aaa... béééé... séééé...

En Peret feia el distret, mirant al cartell i cantant, però en realitat, tota la seva atenció la tenia fixa en el veí de la dreta, en Nofre. El veia ensumar per tots cantons, sa fartaneria atreta per l'olor de les cireres; el va veure després fixar-se en la seva butxaca, va sentir que dubtava... va observar certes maniobres que el *mala bèstia* feia per dissimular, després sentí un moviment en la bulxaca, i veié com el Nofre es portava ràpidament el puny clos a la boca. Però ell res; com si no se'n hagués adonat gens ni mica, seguia:

-Eeeefa... jééé... hatxaaaa!... coootacà!...

Al cap d'una estona es trobà la butxaca molt més lleugera... tampoc ne va fer cas; després, com qui no fa res, se la va palpar -no més n'hi tenia una... una sola cirera, de tantes com n'hi duia!... i seguia tan tranquil:

-Elaaa... emaaaa... enaaaa...

Mentre tant veia que en son veí s'hi desenvolupava una lluita terrible... aquella última cirera el temptava... el seduïa... les altres havien estat tan bones!...

Però en Peret ho sabia!... Ell havia vist com es palpava la butxaca!... Què fer?... Agafar-la... però i si en Peret se'n adonava?... deixar-la estar... però si fet i fet ja no més n'hi havia una... i les altres havien estat tant gustoses!...

I en Peret, mentrestant:

-Enyaaa... oooopé...

Durà estona... molta estona... però a l'últim succeí lo de sempre. La carn és dèbil.

En Peret al sentir-se alleugerit de l'última cirera, ara és hora! -es digué- i sense encomanar-se a Déu, ni als sants, del primer cop de puny, ja tingué en Nofre per terra.

Fou obra d'un moment i aquell rotllo tan pacífic es convertí en una olla de cols quan bull. En Peret, agafat amb en Nofre i cridant: roba-cireres! roba-cireres! anava a tomballons omplint-lo d'esgarrinxades i cops de puny. En Nofre prou procurava defensar-se com podia, però més dèbil que en Peret, anava sempre a sota. La demás quitxalla, esbalotada i ardidada amb l'espectacle, movia un xivarri aixordador. La noia creient que el millor medi de posar ordre era la llei marcial, agafà la canya amb les dugues mans... i garrotada de cego. El remei fou pitjor que el mal. A cada garrotada esgalabrava un marrec... Aviat no hi hagué front sense xiribec. Un cop de canya mal dirigit agafà el cartell de cantell i el partí en dos trossos. I la quitxalla s'apoderà del que després del quadro caigué a terra i en venjança dels cops rebuts, les emprengué a introduir la desunió en les lletres de les beceroles... En un moment no quedà un bocí de cartell i allà volaven pels aires perseguint-se i esquivant-se la *h* i la *m*, mentre per terra, en un recó, es cargolaven amb extremituds d'epilèptic furor la *z* i la *t*.

La mestra acudí a corre-cuita.

-Què és això!...

Llavors el motí s'apaivagà una mica.

-En Peret en té la culpa!- féu la noia de la canya senyalant-lo amb el dit.

-És que em robava les cireres d'arbós!...- alegà en Peret.

-Oi-que-nooo!...- féu plorant la víctima, estés de panxa a terra i treballant per a aixecar-se.

La mestra va corre en son auxili; l'aixecà... i Maria Santíssima!... quina cara feia aquella pobra criatura!... li rajava sang dels nassos; a la seva cara no hi havia un través de dit que no estés ocupat per una esgarrapada o per un morat: el seu front era una serra, de tants bonys com hi portava -tot ell brut,

ple de pols, el vestit ple d'esquinços...

-Mireu, mireu... poca pena, desvergonyit, brètol- udolà la mestra davant d'aquell espectacle -mireu com m'ha posat a aquest àngel de Déu!... Ves com li porto jo, ara, a la Madrona!... Mal llamp t'esquinsi de mig a mig!- Jesús em perdoni!...

I en Peret, estemordit, quasi no gosava dir:

-És que... és que em robava les cireres d'arbós!...

-Que et robava... et robava, desvergonyit, brètol... poca pena!... fuig-me d'aquí, si no et mato!...

I en un esclat de santa indignació, prengué de revolada una escombria que trobà a mà i el va arremetre amb tal fúria que, ja ho deia bé, si l'arreplega el mata.

Valga que en Peret, veient-se la tamborinada a sobre, apretà a corre amparant-se amb tot el que trobava. Però la mestra sempre al darrera, sempre l'escombria bambolejant sobre el cap d'en Peret... Tot d'un plegat l'escombria queia, però ell, més llest que un llamp, ja n'era a quatre passes i tota l'ira de la mestra descarregava en les innocents espatlles del primer marrec que trobava a tret.

A tot això el gos, engrescat amb el xivarri, saltava lladrant com un esperitat d'un cantó a l'altre. S'encertà a veure en Peret que corria, i siga sense cap mala volença, siga recordant-se de la puntada de peu amb que el saludà el primer dia de veure'l, el cert és que ja hi va ser! Amb quatre bots se li posà al costat, amenaçant-lo amb sos uials...

-Busca'l- li féu la seva mestressa -i el gossot, més engrescat que mai nyac! li clavà els uials al ventre de la cama.

-Ai, ai, ai!...- cridà en Peret aixecant la cama ferida.

-Ja et tinc! no em fugiràs pas, poca vergonya!- udolà la mestressa aixarpant-lo amb una mà, mentre amb l'altra, cop d'escombria ve, cop d'escombria va, el deixava fet un llàtzer.

Al vespre, la mestra mateixa l'acompanyà a casa seva.

-Mira, Mònica, aquí et porto aquest bordegàs: no el vull pas més a costura.

-I doncs, que...

-Afigura't que m'ha esqueixat les beceroles que vaig comprar ventureres al mestre difunt...

-I ara!...

-I que m'ha agafat al Nofre de la Madrona del Serrat, i me l'ha malmès per tota la seva vida!...

-Però com ha estat això?...

-Mira't, aixís i aixàs...- I li feu tota la història.

La Mònica, sense dir paraula, agafà a en Peret, li posà el cap entre les seves cames, li alçà la bata pel darrera i, surra va, surra ve, el deixà com un tomàtec. I sense sopar ni res, entre empenta i clatellot, el va ficar al llit...

I el pobre Peret, entre els sanglots del plor, no parava de dir:

-I doncs, per què no li pegavau a ell, el dia que jo li vaig pendre la crosta, si avui que ell m'ha pres les cireres em pegueu a mi!...

Avui en Peret és un home, un home fet.

Doncs encara no ha pogut resoldre aquell problema!

Quantes vegades cavant la vinya, li ve a la memòria aquella nit tan trista que mai més ha oblidat, i passa quarts i quarts i fins hores i tot sense poder-s'ho explicar!...

I sempre acaba dient amb un somrís de desengany:

-La justícia, la justícia!... per tot és lo mateix, la justícia!... Ara que vingui un i em prengui un tros de bosc... Vaig per justícia?... hi perdo bous i esquelles!... Li casco un mal cop? doncs a presiri!... La justícia!... Si no la fan a l'altre barri, per aquest no s'estila, la justícia!...

I ningú el treu d'aquí.

EL POBRE BORRIQUET

Aquella bestiola tenia un secret. El tenia fondo, molt fondo: bastava mirar-li aquells ullassos negres per a comprendre-ho... I devia ser una cosa molt trista, un sofriment enorme... d'aquells que omplen tota una vida. En el modo de mirar, en la caiguda de les orelles, en el posat amb que rebia les garrotades, en tot ell, se li veia. I si mai per mai, al sentir la cort de retorn del treball, es permetia la francesilla de trotar un xic, amb un trot curt i picalet, record llunyà d'alegres energies, aviat aquella pena el rendia, i llençant un gran sospir, tornava a deixar caure les orelles, acotava el coll, apretava la cua, i, hala, passa darrera passa, tornava a fer camí, sempre meditant.

No era pas una bèstia orgullosa; semblava que tingués consciència de que era al món per a rebre i treballar... i resignadament s'ho prenia mentre tenia delit; quan l'acabava, abaixava el coll, flairava a terra fortament, fins a aixecar-ne pols, amb molt compte vinculava primer un braç després l'altre fins a agenollar-se, avançava un xic les potes i es deixava anar sobre un costat, amb un gran esbufec. Cert és que encara no l'havia acabat, l'esbufec de satisfacció amb que la voluntat del descans l'envaïa, que ja tenia a sobre un parell de garrotades; però tant se val, alçant-se un xic, primer estirava un braç, el posava en ferm, després estirava l'altre, enarcava el llom, feia un gran esforç i upa!... ja hi tornava a ser, com si res hagués estat. I tornava a fer el seu fet, sempre amb aquelles orelles caigudes, sempre amb aquella mirada tant fonda, que mai mirava enlloc!...

De la seva història sols se sabia que el varen portar al poble uns gitanos que feia anys que varen passar-hi. Allavors encara li llustrejava un xic aquell pel gris; encara no li costava gaire de doblegar les frontices del seu cos... i fins quan el moliner se'n va emprendre, al fer les proves per a la venda, va galopar amb tal aire de despreocupació, que bitllo, bitllo, el bon home va pagar el que li demanaven i se'l va emmenar, ben segur d'haver fet una bona adquisició.

I va semblar que s'ho hagués gastat tot el borriquet, amb aquella galopada de trenta passes. Va quedar tant abatut!... El seguia de tant mala gana al moliner, camí del poble, que l'un estirant endavant i l'altre endarrera, el ronsal tivava més que una corda de guitarra.

I heu's aquí una cosa que ningú sabrà mai: -en queden moltes de coses ignorades en la vida,- si aquella resistència provenia del cansament de la galopada, o si provenia de més fondo. Dugues vegades va girar el cap, per a mirar a l'aulet on els gitanos acampaven; a l'últim es va parar... I llavors va veure el moliner que, sortint de l'ombra del bosc, la caravana dels gitanos s'allunyava carretera enllà com si no més haguessin esperat desfer-se d'aquella bestiola, per entornar-se'n pel món.

Allí mateix li va perdre el respecte el moliner:

-Oixque!- li cridà estirant el ronsal.

Ell, res. Sempre amb el coll tombat, mirava al lluny amb aquella mirada de tristesa, flairant a ple pulmó, com si en aquell aire hi flairés la darrera alenada dels gitanos, que allà baix de tot s'anaven allunyant darrera un nuvolet de pols.

-Arri, t'he dit!... Llamp que et...!

-.....

-Ah, sí?... doncs ja veuràs qui mana a can Ribot!...

I amb un parell de cops de vara varen quedar entesos. El borriquet, apretant la cua a la gropa per a parar els cops, va donar tres o quatre passes d'aquell trotet vergonyant, després tornà al pas, i ja no es va parar més fins que arribaren al molí.

Allí va costar poblet i santes creus de fer-lo entrar a la cort. No hi havia forma de lograr-ho... semblava que hi tingués repugnància a enquibir-se sota teula; i quan moliner i molinera, suant com a negres, ja quasi el tenien a dins, tombava el cap, amb aquella mirada trista guaitava fundament la fresca verdor dels arbres que ombrejaven la bassa, guaitava més enllà l'ampla estesa dels camps que partia la llenca enrampada i blanquinosa de la carretera, guaitava el boirós horitzó on negrejava la clapa de l'aulet dels gitanos, pegava estrevada i molinera i moliner anaven en orris.

I l'endemà, quan a punta de dia el varen treure de la cort, amb quina delícia es va espolsar!... amb quin delit va aspirar l'aire fresquet de la matinada!... Per un moment va passar pels seus ulls un llampec d'alegria que es va anar fonent, fonent, fins a tornar-hi a deixar aquell fondo de tristesa on s'emmirallaven confosament trossos de cel, esquinços d'arbres i llenques boiroses de paisatge estés...

Mai més se li tornà a veure aquella ratxa d'alegria. Des d'allavors va anar fent el seu fet, sempre amb aquell aire de tristesa resignada, sempre amb aquell posat enigmàtic, rebent cada dos per tres les

garrotades del moliner amb una mena de dignitat que s'imposava... I portant blat de cinc hores a la rodona al molí i farina del molí a cinc hores a la rodona, la pobre bèstia es va anar gastant, gastant... les orelles li penjaven més cada dia, les potes se li tornaven com de fusta... al cap d'uns quants anys, a les pujades el panteig el rendia, a les baixades les potes li tremolaven, la vista li minvava tant que encara el sol no es podia ja no veia el lloc on petjava... I ell els anava sofrint tots aquests inconvenients del viure massa, sempre tant resignat, com segur d'on anava sense pors ni vacil·lacions.

Però vingué un dia d'estiu en que el sol estobellava i justament aquell dia havia d'anar a un poble de l'altra vessant de la serra a dur-hi sis saques de farina. A la molinera no li vingué bé sortir fins a ben entrat el dia, per mor d'haver de buidar la bassa... Al començar la costa, devien ser les onze del dematí; l'aire bullia, als arbres ni una fulla hi tremolava i el cant de les cigales s'esbandia per tots indrets, omplint de modorra els innombrables recons d'aquelles soledats. Devia fer dugues hores que el pobre borriquet pujava animat per les garrotades amb que de tant en tant l'ajudava la molinera, quan de sobte es parà... per sos ulls hi passà quelcom d'estrany, com una ombra d'horror... un suor copiosíssim l'inundà de cap a peus i va donar dugues passes de gairell, com si anés a caure... No va ser res... un cobriment de cor... Però la molinera ho va veure i aquell vespre, tot sopant, va dir-li al moliner:

-Creu-me, desfeste'n!... si en pots treure tres, sempre et valdran més que no els ossos; desfeste'n, creu-me. Té mala peça al teler...

I per sí o per no, el moliner la va creure.

D'allavors començà l'últim pas del martiri del pobre borriquet. D'Herodes a Pilat, de ceca en meca, va anar passant de mà en mà, rodolant per tot el poble i llaurant, rasclant, treginant llenya, no hi hagué a l'últim un pam de conreu on ell no hi hagués deixat un trosset de la seva vida, un viarany del bosc on no hi hagués donat una relliscada... I com més n'anava esmerçant d'aquella deixalla de força que li quedava, més rebia; com més l'edat l'atropellava, més hi ajudaven les garrotades; i com si no n'hi hagués prou, començà a fer-se-li una nafra al llom, després una altra al costat... i es varen anar estenent, fins que quedà un llàtzer fet. I no obstant de tot aquell esfondrament miserable, els ulls del borriquet se'n alçaven triomfants, aquella cosa, aquella mena d'intenció resignada que sempre havia boirejat al fons de les seves nines, s'anava fent més serena, més ample, més fonda... semblava content d'anar fent la seva via, per més aspre que fos...

Un dematí, al veure entrar la claror del dia per les escletxes de la porta de la cort, el borriquet va provar d'alçar-se... i no va poder. El ferrer, que feia de manescal, a la primera ullada que li va donar va fer el seu pronòstic -Ja ha begut oli!- I sol es va anar morint dintre d'aquella cort estreta, lluny de tot, tranquil i resignat...

-El borriquet s'és mort!...

-Doncs que l'enterrin!...

I -en queden moltes de coses ignorades en la vida- ningú va pensar mai què hi havia haver al fons dels seus ullassos negres i bondadosos, què devia ser aquella cosa tant trista que hi boirejava sempre i que un cop mort, s'esvaí, deixant-hi una altra cosa glaçada, seca, vidriosa, que repugnava de mirar...

LA MORT DE LA GUATLLA

Una matinada d'octubre, en Pau Delclòs va sortir de casa seva amb l'escopeta a l'espall i el gos al davant. A l'obrir la porta va dubtar si tirar endavant, o entornar-se'n a dintre: hi havia una boirada tant espessa, que a la escassa claror de la celstia quasi no s'afiguraven ni les cases del davant -i això que el carrer no tenia pas res d'ample. L'hora, doncs, no era gens ni mica a propòsit per anar al darrera d'aquella condemnada guatlota, que semblava que tingués pacte fet amb en banyeta: cinc trets li costava ja... i tant campanta, que deia ell. Però d'altra banda, pensar en entornar-se'n al llit, li feia posar pell de gallina a n'en Pau... Justament s'havia llevat tant d'hora, per a veure si se li calmava el mal de caixal, aquell rosec somort que tota la nit l'havia fet voltar d'un cantó a l'altre de llit, sense trobar repòs enlloc!... De més a més, el gos clapia frenèticament, saltant-li al damunt, fregant-se-li per les cames, arrencant carrer avall lladrant i tot encarcerat, parant-lo després de lluny, tornant-li al costat... Tant que en Pau, a l'últim, sentint-se encomanar la temptació, va dir-li:

-Ja ho sé Xalat... tu hi tens l'honra compromesa;... jo també!...

I en un cop de resolució i dient:

-Som-hi!- tancà la porta i va tirar carrer avall.

Se'l va veure quatre o cinc passes entre la boira, tot petit i grofollut, les cames molt tortes, i eixint per sobre d'ell, l'escopeta, una mena d'espigarda per lo llarga, brandant com entena de barco al moviment del pas. Després la boira es tornà a cloure al fons del carrer; darrera d'ella es varen fondre les petjades d'en Pau i els lladrucs del gos, i tot tornà a quedar silenciós, pensívol, en aquella claror d'ensomni, dolçament peresosa.

A l'arribar al pla, en Pau fins es va espantar... Cristo, quina boirada!... Semblava que aquella nit, mentre tothom dormia, una força colossal ho hagués trasbalsat tot, se'n hagués emportat muntanya i masos i conreus, i en son lloc hi hagués abocat una mar immensa, sense platxes, ni remors. Era l'impressió que li feia aquella espessor grisa, que mentre anava caminant el voltava arreu, sense deixar-li veure més que la silueta esblaimada del gos trotant al davant seu, i a banda i banda uns quants troncs de blat-de-moro, negats de boira, desdibuixats i sense color...

-Tu l'hats feta bona! s'anava dient -què hi vols anar a buscar amb aquesta broma!... I de sobte s'adonà d'un cercle petit i blanc; més blanc que la boira, però sense cap lluentor, que anava pujant entre ella, pel cantó de llevant, en mig d'un gran silenci.

-Telo- es digué -el sol! *Manyam* si la podia rompre!...

Després, a deu o dotze passes, li va aparèixer entre la lletosa espessor, una massa grisenca, que poc a poc, acostant-s'hi ell, anava prenent tons foscos i dibuixant vagament la forma d'un arbre... al seu detràs altres ombres formaven un petit bosc.

-La Rovira!- va pensar mig d'esma en Pau, i va seguir son camí, sense fixar-se que entre els arbres i ell hi passaven furients, però en gran silenci, una munió de petites gotes, de ruixims imperceptibles... Al ser un tros lluny es va girar, i el bosc s'havia tornat a amagar fantàsticament en el si de la boirada...

Després, el sol ja un xic alt, s'inicià un moviment en la gran buidor; la boira s'anava agombolant poc a poc, formant masses grisenques que un ventet suau escombrava lentament, portant-les d'un cantó a l'altre, i de sobte les bromes s'esquinçaren com un vel, i per la clariana en Pau va veure el poble, al lluny, tot petit, però clar, assoleiat, eixint d'aquell bany de tristesa, fresc i alegre com una rosa. En tant les boires en solemnes moviments, anaven voltant i allunyant-se, fins a arreconar-se al peu de les muntanyes de l'horitzó... I el pla s'anava estenent, tornant a ser el de sempre, però tot xop, ple d'un ambient pesat, d'una calor enganxosa...

Llavores en Pau s'adonà de que tot ell regalava.

-Valga el sol- pensà tot aixugant el canó de l'escopeta -que aviat em secarà!- I tornà a caminar; però als pocs passos suava de valent, i fos aquella calor sobtada, fos la humitat, el mal de caixal li va tornar i no com a la nit, en forma de rosec somort, sinó amb un parell de punxades d'aquelles que cuiden a enfonsar el cervell. Tant valentes varen ser, que en Pau quedà tot encorbat, amb una cama enlaire el puny apretat a la galta.

Una rialla que va esclatar al seu darrera, el tornà a la posició natural:

-I doncs, Pau... que t'ha picat una vespa?...

-Ah, ets tu, Pere?... aquest dimontri de caixal que no m'ha deixat dormir en tota la nit i ara hi torna... Vet aquí la vespa que m'ha pessigat!

-Mes, sembla que no t'hi enfundes gaire tu... perquè ja et veig amb l'escopeta!...

-Jo et diré: és per mort d'un punt el que vagi tant d'hora amb l'arma a coll... un punt que tinc amb una guatlla que hi ha a la vinya d'en Nandu... Cinc trets li he cascat ja... i tant campanta!...

-Guatilles a aquest temps?...

-És la darrera... ja no se'n troba cap més enlloc! Per a això li tinc més idea... i com Pau que em dic, que no se'n burlarà!

-Vaja, doncs, que el sisè li fassi els comptes!

-Veies que et dic... que no se'n burlarà!...

L'altre, amb l'aixada a coll, tombà cap a l'esquerra i en Pau va seguir camí avall amb un passet tot nerviós, que feia treballar de valent les seves cames, d'ordinari calmoses i cançoneres, movent-se balbament, com tentàculs de cap-per-vall.

Bona estona abans d'arribar a la vinya d'en Nandu, el gos li quedà parat al marge del camí.

-Tèlo!- es digué en Pau, i corre-cuita armà la escopeta. Però encara atacava el tret que ja la guatlla es botava i fugia al lluny, les ales esteses, esflorant amb son ventre rodó el verd tendre d'un camp d'alfals... En Pau se la mirava amb tota l'ànima als ulls, mig encorbat, amb cert aire de gat flairant la rata... El gos semblava de pedra, esperant l'espetec del tret, amb les orelles dretes, la cua caiguda i una pota del davant plegada...

-Passa!- li digué en Pau, i el gos va pegar una arrencada.

-Poc a poc, que ja sé on és!- tornà en Pau.

I el gos es va parar, movent frenèticament la cua i mirant-lo, com preguntant-li: i doncs, què s'ha de fer!...

La guatlla s'havia posat al marge de la vinya d'en Nandu. Va passar una ratxa de vent fresc, que feu tremolar els pàmpols ja rojencs de la vinya, espolsant-los-hi les gotetes d'aigua que la rosada hi havia deixat. En Pau no se'n va adonar, com tampoc s'adonava de la boira, que després d'enfilar-se tota esfilagarsada muntanyes amunt, s'anava estenent per la blavor del cel, deixant-hi una trenyinosada blancor que neulia els raigs del sol. Prou feines tenia per mirar on posava els peus... Alçant molt les cames, per a no enredar-se amb els sarments, anava seguint les tires de ceps, darrera el gos, que apletat a terra, furejava d'un cantó a l'altre, movent molt la cua... De sobte el gos quedà plantat, el nas enlaire, el coll molt estirat, com si tota la vida li afluís al cap... i va avançar a passos curts de dret cap al marge de la vinya. A en Pau el cor li va fer un salt... el va seguir a grans gambades, sense fer soroll, arrupit, amb l'escopeta mig engaltada... i el gos abaixà el cap, guaitant de fit darrera un tou de pàmpols, alçà una pota i quedà parat. En Pau a poc a poc, sempre sense fer fressa, s'hi va acostar un xic més, apuntant ja al lloc on el gos li senyalava la guatlla, prenent-hi totes les precaucions... Era un cas d'honra, llampus! i després de tot, no calia pas esmerçar un altre tret!... '

-Passa!- digué a l'últim, tocant-lo amb un peu... El gos pegà bursada i la guatlla va rajar de darrera els pàmpols, llençant un flonjo xisclet...

-Ara sí que hi ets!- digué en Pau, aplanant-li l'escopeta... -Ara sí que hi ets!...

I la guatlla fugia d'un vol llis, plena de vida, dibuixant son ventre rodó i molsut, penjant de les ales curtes i corbes, a flor del blanc virginal d'un camp de fajol...

-Una, dugues!- es feia en Pau... i disfrutava de encanonar-la tant còmodament... de tenir-la tant segura... -Una... dugues... tres!...

El tret va petar; la guatlla, allà baix, plegà les ales en una dolorosa extremitud i va caure com una fulla seca en la blancor del fajol.

En Pau se sentí triomfant... però un moment tant soll!... Va mirar entorn i hi va trobar una soledat tristíssima; el sol s'havia fos enterament; en tot el pla no es veia ningú; tot llis... tot igual sense tons ni colors... La mort d'aquella bestiola hi havia deixat una buidor estranya; l'espetec del tret, un silenci anguniós... El gos, després de portar-li, s'havia ajegut pantejant als seus peus, un pam de llengua a fora; i ell, dret entre sarments secs i pàmpols rojos, anyoradís record d'un any més que pasava, feia voltar entre sos dits la guatlla morta, mirant-la atentament.

Era tota sencera... Les ales closes, el caparró penjant i les potes grogues molt estirades, semblava que no tingués cap ferida; sols una goteta de sang vermella tremolava en son bec entreobert.

MESTRE QUISSU

Mestre Quissu es va despertar i, no sense disgust, va veure que havia fet el miracle de Mahoma -s'havia adormit a l'ombra i es despertava al sol. Mestre Quissu, bon filòsof, com solen ser els gossos a certa edat, va pendre paciència, s'incorporà una mica i començà a gratar-se l'orella esquerra, de cara a la gran claror que li feia mig cloure les parpelles. Després se va alçar, va fer una bona estirada que acabà amb un badall descomunal, i xano, xano, tot estirant les potes, se'n anà a l'altre cantó de l'era, on l'ombra de la casa marcava una llenca cendrosa, sobre el roig dels rajols. I allí es tornà a ajeure, llençant un gran sospir i tot llepant-se el morro.

Mestre Quissu s'endormiscava altra vegada, quan el sobtà un xisclet estrident que passà damunt d'ell com una bala rasa, fent bronzir l'aire. S'esparrillà tot alarmat -i va veure un falziot, fugint al lluny, a flor dels camps de blat que començaven a rossejar.

-Hola, ja els tenim aquí!- va semblar que digués Mestre Quissu, amb un expressiu moviment d'orelles.

-Ben vingut lo falziot, tu que portes el bon temps!... tornà a llepar-se els bigotis, tot passejant la seva mirada pels camps solitaris, que s'estenien del peu mateix de l'era fins a pèrdua de vista.

El va interrompre una pussa, corrent-li cua avall -una de les coses que més l'inquietaven. Hi donà cobro de seguida, i tornà a filosofar.

-Oidà, oidà!... i va de bo que hi som al bon temps!- semblava que digués passejant la punta del seu morro per tota l'amplària dels camps, els ulls mig closos, aspirant a petites alenades l'aire tebió.

-Té, els camps ja rossejen, no corra un núvol... i aquest ventet que fa... tant dolç... tant de bon ésser!... Fins ha donar gust de rabejar-s'hi...

I es va alçar mandrosament, s'estirà primer endarrera, després endavant, badallà, s'estirà altra vegada, després es va espolsar, i xano, xano s'en va anar cap al carrer.

Un moment, a l'eixir de l'ombra de la casa, es va tenir de parar, per mor d'una altra pussa que li feia pessigolles a la ditxosa cua...

Quin xivarri pel carrer!... Les dones eren als portals, quina cusint roba, quina fent espardenya, quina trencant nous... igual que si fos festa!... I hi feia una alegria!... Mestre Quissu se la sentia entrar endins, endins, junt amb aquell aire tant tebió, ple d'olor un xic aspre del blat, que el feia acostar sovint a les parets i aixecar-hi la pota.

I trota que trotaràs carrer avall, quan en sent al passar per davant de câl Agutzil -una botiga d'adroguer, amb una cortina llistada de blau, que onejava suaument a l'aire,- s'encerta a sortir-ne la Linda -una gosseta perdiguera, fina i elegant, tota blanca i amb unes clapes color de xocolata, que per si soles valien més que el pelatge de tots els quissus dels voltants. De primer entuvi, la Linda començà a corre-li al davant, s'atura, parant-lo de lluny... després se li tira a sobre, li fa quatre galindaines a flor de nas i se'n torna corrents cap a dins.

Mestre Quissu va rebre una sotragada!... El llom enarcat, el coll dret, i el cap endarrera amb uns ulls plens d'admiració, quedà un moment parat. Però de sobte pegà nassada i com si ella fos un iman i ell un tros de ferro, arrencà galop estés cap a dintre de câl Agutzil.

Entrar-hi i rebre una puntada de peu en plena carcanada, va ser tot u.

El resultat un pànic immens, que el féu sortir carrer avall, més llest que no hi havia entrat, amb la cua estampida entre les cames i llençant esgarrifosos udols de dolor, mentre de tots indrets n'eixien gossos lladrant i quitxalla esvalotada.

Els gossos al veure que era ell, callaven i s'entornaven; la quitxalla, al veure'l corre, cridava més i l'apedregava.

No va parar fins a camp obert. Quan eixint del carrer es trobà sol en mig dels camps, s'aturà i aspirà amb tots sos pulmons una ratxada d'aire. En son mirar esverat es veia que encara no es donava compte del que havia sigut allò, però que es trobava en un estat lamentable. Humiliat, befat, escarnit, semblava que sentís tota la negror de l'existència, mentre sos ulls plorosos contemplaven el món amb mirada de fonda tristesa... Dubtà un moment i va rompre a caminar a l'atzar -el cap acotat, la cua caiguda.

Als seus voltants els blats es bressolaven flonjament; una munió d'orenetes suara arribades, hi volaven a flor, omplint l'espai d'una dolça remor de ploma, al lluny dugues guatlles es cridaven, i l'aire, aquell aire tant tebi, tant olorós, passava a suaus ratxades, refent-se pels blats, que s'inclinaven a son bes... I ell s'ho mirava tot, amb sos ullassos fundament tristos; semblava que sentís la pròpia misèria més aterrada per l'alegria que el voltava; i anava passant... com una llapissada fosca entre la glòria dels camps en primavera -esclafant amb ses potes brutes la florida dels marges, on una munió d'insectes, formigues i marietes, papallones i escarbatons fruïen de la vida i s'estimaven en plena llibertat.

El sol començava a picar; la terra cremava; al lluny va rompre a cantar una cigala. Mestre Quissu estava tant cansat, tant abatut, que a la primera ombra que va trobar al pas, s'hi va ajeure, deixant-s'hi anar, sense donar ni menys una volta. S'hi deixà anar com un sac, tot estès, pensant en el gran consol dels gossos afligits: la son. Però inútil: aquesta vegada la son no venia. Mestre Quissu es va tombar de l'altre cantó... encara menys; cada vegada que els ulls se li començaven a aclucar, la imatge de la Linda li feia babarotes al lluny; el record de la Linda li portava el de la desfeta, el de la humiliació... i Mestre Quissu s'arborava... al fons de tota la seva malestrugància, hi sentia la tirania de l'Home, amo i senyor dels gossos i de tot... i una quimera sorda, un desig d'enfonsar els seus uials en les primeres cames que passessin, l'envaïa a poc a poc.

I mentre tant s'anava fent un gran silenci... el vent havia parat, el blat estava immòbil... en l'ampla rodona dels camps no es veia una ànima i Mestre Quissu, amb els ulls fixos al blat, començà a sentir una cosa estranya... una por vaga, com la que fa la Terra quan vol parlar... com la que el feia udolar, a la nit, quan sense saber per on, sentia els passos apagats de la Mort que s'acostava... De sobte Mestre Quissu tremolà... una mena de cobriment de cor li féu perdre el món de vista... però al fondre-se-li la noció de les coses, li va semblar que el blat s'animava, que es movia... primer onejant suaument, després reinflant-se, esclatant a l'últim en una onada immensa d'or que tapava cel i terra... I va rompre un cant immens de claror i d'alegria... I l'onada voltava, voltava emportant-se-ho tot, barrejant-ho tot, homes i gossos, capgirant les coses alegrement, fent i desfent... amb una calma serena que ho envaïa tot... I l'Home al veure's pres de l'onada, feia la cara trista. I Mestre Quissu n'estava tot content.

Fou obra d'un segon... Mestre Quissu tornà en si... el sol batia sobre els camps, el vent els bressava dolçament... al lluny s'hi fonia un vol de pardals estès en vano...

El primer impuls de Mestre Quissu va ser corre cap al blat; però encara no es va alçar que ja es va asseure de seguida. Ell sabia que el blat no era pels gossos, que l'Home el vetllava nit i dia, fent-lo presoner de ses tristeses... més d'un cop de roc li havia costat a ell... encara sobre la cuixa dreta hi portava la marca d'un, que li va costar quinze dies de caminar amb tres potes... però aquell dia Mestre Quissu sentia aires de fronda... i per això, per això mateix, perquè l'Home no ho volia, Mestre Quissu es ficà dintre el blat.

Hi feia de bon estar, tant fresquet i tant tou... però d'allò d'aquella onada, de totes aquelles coses, res. Devia haver estat una visió, potser pròpia de la debilitat, perquè en aquelles terres, l'Home vestia i calçava al gos; però el gos s'havia de mantenir. I Mestre Quissu va sentir una tristesa enorme, una tristesa sense forces... tota ensopida... i amb la resignació tornà la benefactora son el gran consol dels gossos afligits... Mestre Quissu s'anà adormint tot pensant coses fondes... el què el món era... el què el món havia de ser...

Quan es va despertar Mestre Quissu es trobà tot un altre: el dormir li era un bon aliment. Tot badallant i estirant-se pensà en les aventures d'aquell dia i quasi va somriure... ficar-se ell en cabòries!... L'Home era l'Home... i qui se li posava al davant!... No fóra pas ell a bon segur, que de tota la seva vida mai ningú n'havia tingut res que dir!...

I tornant cap al poble, la cua cargolada en espiral, Mestre Quissu s'anava dient: després de tot, si l'Home té més lluc i més força... quin altre remei hi ha!... Que et maltracta... paciència!... Que et fa festes... pren-les... No, no... d'aquí endavant paciència... paciència... i paciència... La Linda que se les campi per un altre costat!...

De sobte Mestre Quissu va rebre un surt. Un roc furient petà al seu costat i una parella de gossos eixí dels blats a cames ajudeu-me, mentre un pagès al lluny s'ajupia per agafar un altre roc i etzivar-lo... cridant desafortadament:

-Ja us hi atraparé, ja!... Llamp que us arbori!...

I els rocs petaven pels seus cantons...

-Jo tingué l'arma aquí!- tornava el pagès... -mireu quin modo de malmetre el blat!...

Mestre Quissu, de primer impuls, n'hauria protestat d'aquella agressió tant sense solta ni volta... un lladruc li vingué a la gola sense ni adonar-se'n... però de seguida es reprimí el gènit... va mirar el blat, tot galopant per posar-se fora de tret, i va pensar que el pagès tenia raó... aquella parella que qui sap ja on parava, l'havia deixat com nou aquell camp: per tot on havia passat, les espigues eren ajegudes i es digué: cert que jo no hi tinc cap culpa... però qui perd l'un, perd el seny!... Té raó aquesta vegada l'Home...

I content de sentir-se bon minyó, arribà a l'era; se'n va anar al recó de l'ombra, donà tres voltes, se va ajeure i s'adormí com un beneit.

Mestre Quissu vetllava aquella nit, ajegut a l'era. Vetllava mirant la lluna plena com anava passant silenciosament per les fosques soledats del cel, quan va sentir un trepig lleuger al seu darrera. Se girà i a la claror de la lluna, va veure la Linda, plantada al seu costat. Mestre Quissu va fer un bot, com si l'hagués pessigat una vespa. En un moment, en un obrir i tancar d'ulls, tots sos propòsits se'n anaren al botavant... Ella se li va acostar, tota manyaga... No venia ajogassada com al dematí... estava sèria, molt sèria, i en les lleugeres extremitats que la sacsejaven de cap a peus, es veia el sofriment que l'atormentava. Amb un moviment d'orelles li digué anem! Mestre Quissu, sense pensar, sentint-se assossegat li contestà anem! amb un remenament de cua.

I tots dos començaren a caminar, silenciosament. El carrer era tot fosc; sols a la banda dreta, la lluna

il·luminava les altures de les cases amb una claror desmaiada... a mig carrer, la Linda, que anava al davant, es va parar sobtadament... Al lluny va passar una ombra... Mestre Quissu va reconèixer a l'Home que l'havia apedregat... portava un arma... Però la Linda tornava a caminar i ell també...

Després varen sentir caure'ls-hi al damunt la freda claror de la lluna; les cases quedaven endarrera - estaven a camp obert. I allí l'aire hi passava en un silenci ple d'harmonies, els blats s'hi bressolaven llargament i aprop i lluny, arreu, arreu, una munió de grills ritmava un cant metàl·lic, com acompanyament d'un himne que es presentia... La Linda es ficà al blat, Mestre Quissu també... I aviat se sentiren arrollats per les melodies d'aquell himne; aviat se sentiren vibrar com una nota més del gran cant de la Naturalesa, exhalant-se en la soledat... I Mestre Quissu tornà a veure el blat animant-se i redressant-se, però no lluny d'ell sinó als seus costats mateixos, damunt d'ell, arreu, arreu... el veia alt que el traspassava, espès que l'ofegava, i al mateix temps se sentia cobricelat per l'etern onejar de les espigues que anava i venia, passava i tornava, amb un dolç remoreig, mentre algunes, trencades, queien damunt d'ells, com una pluja d'or.

I Mestre Quissu no pensava en l'Home, ni en el món, ni en el temps... Sentia el goig de ser a la vida, i maleint les hores dormides a l'era, anava passant, passant darrera la Linda, veient-la en la rossor del blat, tantost llunyana i esbarzerada darrera les espigues, tantost a son costat mateix, incitant i fina... I les espigues es gronxaven amb aquell brugit silenciós, ple de complicitat i de misteri, sota el clar de la lluna, que anava a la posta, i entre el vent passant en llibertat.

De sobte una llenca d'ombra, llarga i estreta, vacil·là entre el blat... la Linda xisclà i fugí... Mestre Quissu quedà parat. La Vida se suspengué un moment i Mestre Quissu, ple d'horror, va veure redressar-se a quatre passes d'ell la silueta de l'Home -tota negra... La seva ombra, gegantina, s'estenia tristament sobre el blat... Mestre Quissu va voler fugir... però l'Home estengué son braç inflexible i una llargandaixada de foc ratllà el clar de lluna... Veure-la, sentir un clam immens de cel i terra i trobar-se capdellat enlaire un remolí de vent, va ser tot u... Al tornar a terra, l'ombra, s'estenia per tot... Mestre Quissu provà d'alçar-se, però no va poder... tenia les potes segades... tornà a provar-ho, i un dolor viu i penetrant li féu llençar un lleuger gemec... la sang li brollava per cent ferides...

I aquell gemec anà creixent, després apaivagant-se, fins que es fongué en la fosca que atuia el món...

I l'endemà Mestre Quissu, per haver oblidat les lleis de l'Home, jeia mort en mig de la carretera, i els carros li passaven pel damunt.

DRAMA

Els vaillets de Torre-guillera, en Pere i l'Antonet, baixaven cada tarda a Vilavella, cosa de portar la llet a l'estació per a embarcar-la cap a Barcelona, en l'últim tren: carregaven després les llaunes buides que hi havien arribat al de quarts de cinc, i se n'entornaven cap amunt. Era el passament de la masia el negoci de la llet, en aquell temps en que, perduda la vinya i el bosc delmat, la misèria s'estenia per aquells varals, cada dia més negra i trista.

Com que de la casa a Penya-blanca, on començava el pla, hi havia ben bé una hora i mitja i de Penya-blanca a l'estació de Vilavella dugues hores ben bones, per dejorn que surtissin, sempre tornaven a nit tancada. Tant se val: els camins hi eren segurs en aquelles terres on per sa mateixa soledat una cara nova s'hi veia de seguida, i de més a més, la Roja -una euga de cria, ventruda i pesada de tant posar poltres al món- els sabia tant bé, que si en sent les dugues de la tarda l'haguessin tret de la cort, li haguessin posat el bast i li haguessin dit japa!, ella sola se n'hauria anat xano-xano cap a l'estació, ventant-se les mosques hauria esperat el tren, i al perdre's allà baix la fumerola de la màquina, xano-xano se n'hauria entornat cap amunt sense fer dugues passes de marrada. Com que, fora la cria de consuetud no feia altra cosa en tot l'any!...

Altrement, els vaillets els sabia a glòria aquell viatge diari; sobre tot al Pere, el gran... Trobar-se amo del petit convoi, rostos avall, l'envania d'allò més... li feia creure que era ja un home, i un home amb responsabilitats de les grosses. I, cama ací cama allà de les sàrries, amb un bastó més llarg que ell sota l'aixella, una regna a cada mà i les mans ben separades, manava i disposava sobre la terra estesa, com un cap-de-casa al seu servei. Fins quan venia un mal pas i volia avisar a l'Antonet, que tot arrupit anava a la gropa, ho feia amb mals modos, llençant-li per sobre l'espatlla ferotges mirades de reull.

-Arrapa't fort, que som al rierot!- cridava empunyant al mateix temps les regnes. I bursa d'un cantó, estreba de l'altre, es feia l'il·lusió de que manava l'euga. La il·lusió només, perquè la pobra bèstia anava fent el seu fet, posant les potes ni un milímetre més ençà, ni un milímetre més enllà del lloc precís on tenia de posar-les: i sols quan les estrebades de boig del petit autòcrata l'atormentaven massa, abans de donar un pas en fals, es parava mansament, tombava el coll cap al costat que li estrebaven, esperant

que passés la rauixa, i quan en Pere, cansat de cridar i de renegar la deixava estar tranquil·la, ella reprenia el camí, brandant suaument, amb la santa paciència dels vells acostumats a tractar amb la quitxalla.

I així anaven passant migrades tires de bosc, pinedes quasi tot d'un verd tendre, plenes per dins d'una rossa claror d'ensomni, que s'alçaven entre interminables erms, grisos i tristos. En ells de tard en tard, un cap negre i revellit alçava sos sarments nuosos, com clamant misericòrdia en aquella desolació. I el camí s'anava enfonsant, serpejant ràpidament, ple d'un pedruscall negrós i tenint sempre a un costat el marge roig, a l'altre la costa pelada i al fons el pla, tot llis, tot clar, sense una remor ni un moviment. A cada revolta veien la Torre-guillera més petita i més llunyana, més emboirada en la blavor del cim, mentre ells s'enfonsaven fins a arribar a un indret on més negres i rúfols es tornaven els boscos, que s'abraçaven d'un cantó a l'altre per sobre del camí, les fondalades més sobtades, tota la terra més atormentada. Eren els Boscassos.

Si val a dir veritat, mai hi havien passat els vailets sense llançar una mirada recelosa cap al fons d'aquella espessor, on, sota un tou de fullam espessíssim, les soques dels arbres restaven totes retorçades, en postures violentes, com si patissin de segles endarrera, sense poder moure's ni cridar. Valga que durava poc: de sobte, com si una força colossal l'hagués tallada d'un tom de dextral, la muntanya queia en una timba; el bosc desapareixia, la terra tornava blanca i els vailets respiraven llargament a l'aire i a la claror. Allí, invariablement, l'euga allargava el coll a banda i banda, com si flairés l'aire del pla, i estirant amb molt compte les potes, tombava solemnement sobre la roca blanca que tallava el camí, i s'endinsava per la pendent d'un baixador. Un moment, sa gropa molsuda, en mig de les dues sàrries, sotraquejava encaixonada entre les parets cendroses del desmont, després desapareixia, enfonsant-s'hi ràpidament com engolida per un gorg, i al cap d'una estona tornava a sortir al lluny d'entre un grup d'albes, desembocant amb un petit trotet al pla.

De Peña-blanca a Vilavella ja era diferent; en Pere no hi passava penes, semblava que es sentís alleugerit de ses greus responsabilitats, i fins es dignava conversar amb l'Antonet, tot passejant la vista per aquells camps planers, on, com ones de la riuada del temps, cada any hi veia passar les alegries del blat, cobrint les tristeses dels rostolls. I poc a poc tot s'anava canviant, a mida que s'acostaven a Sant Antoni de la Vall, un poble que hi havia a mig pla. De l'estesa dels camps se n'alçava la verdor de les hortes, plenes de pardals tritllejant en l'aire de la tarda; de l'una a l'altra, l'aigua -la primera que trobaven!- s'estenia remorejant suaument pels reguerots; les masies sovintejaven, voltades de feixucs pallers que semblava que dormissin un son profund, i arreu colles d'homes treballant pels camps, donaven als vailets, acostumats als erms i a les soledats de Torre-guillera, l'impressió d'una gran gentada, vivint tranquil·la i feliç en mig d'una gran riquesa.

Passat Sant Antoni de la Vall, prenién per la carretera i altra vegada es tornaven a trobar en mig de la naturalesa, però una naturalesa d'una faisó també diferent. La petja de la carretera, la pulcritud de son traçat, on s'hi veia aquell esperit llunyà, que més enllà d'aquells horitzons bastia les meravelles de les ciutats, qual ressò de tard en tard arribava a Torre-guillera, que havia passat per Vilavella, deixant-hi estesa la via del tren, que fins allí arribava, estrebant arreu la salvatge llibertat de la terra, els feia pensar que ja no eren a casa seva, i amb l'encantament del foraster, anaven mirant els plàtans migrats, blancs de pols i desnarits de set, que en interminable filera, hi rumbejaven a cada banda, per tota copa, mitja dotzena de fulles, torrades del sol. A voltes, entre ells, omplint tot l'ample de la carretera, trobaven enormes carros, carregats de llenya, que trontollaven feixugament; i els cavalls que brandaven arrossegant-los, les orelles caigudes, amb l'aplanament de les grans caminades, al flairar l'euga, tombaven el coll, i llençaven un llarg renill, que sonava tristament i es perdia enllà dels camps endormiscats.

L'últim tros de carretera, era tot un panorama; després d'un revolt, venia una baixada, i allà baix al fons hi eixia Vilavella, amb ses casetes blanques i afilerades, envolta en l'ombra d'un castell quadrat. A tret de fusell del poble, començava l'altra muntanya, la muntanya de baix, que en deien de Sant Antoni per amunt, i entre la muntanya i el poble, s'hi estenia una vall verdejant, plena d'hortes i arbredes, per on s'esmunyia, costat per costat d'una riera, la línia del ferrocarril.

A l'entrar a Vilavella, en Pere entrava al bo de les seves glòries; més tivat que mai sobre les sàrries, cobria d'una mirada desdenyosa els vailets com ell, que jugaven a bales pel carrer, guaitava indiferent a les dones que al sentir les petjades de l'euga eixien pels portals, i sols al trobar grups d'homes, conversant amb l'aire d'impertorbable somnolència que eternament envaïa el poble, els donava el Déu vos guard! somrient molt amigable.

I el que disfrutava un cop a l'estació, facturant les llaunes, carregant les buides, conversant de tu a tu amb els mossos i fins amb el quefe -un senyor tot afeitat de cara, vestit de blau i amb gorra galonada, que era com si diguéssim, l'amo del *trenc*. I quan, després d'un repic de campana, se sentia al lluny el xiulet de la màquina, corrien amb l'Antonet cap al reixat de fustes que tancava l'anden, i allí amorrats,

veien al lluny una ratlla negra que creixia, creixia ràpidament com en un somni, fins que, sense ni donar-se'n compte, se sentien envoltats en una revolada de fum, d'aire calent, de sorolls i grinyols -i el tren passava: al davant la màquina, orgullosa, i gonflada de força, roncant feréstegament; després el furgó amb un mosso dret a la porta, un peu a l'estrep, a punt de saltar; al darrera, els cotxes amb ses finestretes que anaven passant, llises i iguals, parant-se a poc a poc... I un cop parades, tot sovint per aquelles finestretes els vaillets hi espiaven somniosament quelcom d'aquell món desconegut, que cada dia veien passar, sempre diferent i sempre el mateix. Un dia era una ploma blanca que es balancejava adornant els moviments d'un cap al conversar, i en Pere feia:

-Goita quin senyoriu, avui!...

I l'Antonet per a contestar-li, resumia tota la seva admiració en una sola paraula:

-Déu!...

Altres vegades era una mà enguantada, que els senyalava eixint de la penombra del cotxe, mentre arribava a n'ells el ressó llunyà d'una rialla... Altres dies era gent com ells, gent de pagès, entafurada en cotxes pobres...

La màquina xiulava, els cotxes arrencaven, i tot aquell món desapareixia com una visió, sense deixar rastre del seu pas.

I duent encara en ses orelles el ressó del pas del tren, amb una estranya depressió de l'esperit, els vaillets se'n tornaven cap a Torre-guillera, pels camps vistos de sempre, pensant en terres llunyanes, en el país d'aquella gent que veien passar cada dia, i que devia ser tan diferent del país d'ells -d'aquells erms interminables perduts en la soledat d'un cim.

Un dia de primavera, al parar-se el tren, els vaillets de Torre-guillera varen veure que s'obria la portella d'un cotxe... cuita-corrents s'hi varen posar al davant. El quefe -l'amo del *trenc*- s'hi va acostar de seguida i fent grans reverències, quedà dret al costat de la portella, aguantant-la pel tancador de metall lluent. Va baixar-ne primer una senyora vella, alta i esprimatxada, amb un posat que als vaillets els va semblar tot escaient. El *sombrero* negre que portava, feia ressaltar la blancor dels seus cabells. Un cop a terra, es va girar de seguida, alçant els braços com per a ajudar a baixar a algú... Un home va sortir a la porta del cotxe i li va donar un saquet de mà: semblava jove, però tenia posat de vell, el pit enfonsat, tot encorbat d'esquena... El quefe hi va córrer per ajudar-lo, però ell, tot somrient per donar-li les gràcies, apuntalà el bastó a l'estrep, s'agafà amb l'altra mà al passador del cotxe, i fent un gran esforç, baixà tot sol. De seguida s'agafà del braç de la senyora i féu dues passes endavant per allunyar-se del tren. Mentrestant, el quefe tancava la portella de cop, i corria a tocar la campana.

La nova devia haver corregut per Vilavella, perquè en un moment mig poble s'agombolà entorn dels vaillets:

-Ai, pobre minyó!...- deia una dona.

-Sí que n'està d'atropellat!- saltava un altre.

-Tu, Mieta, que ja són aquí?- cridava una veu estrident, del lluny i estant.

-Sí, que enganxi de seguida en Pau!

La màquina xiulà i el tren va arrencar... Els forasters es quedaren a l'anden, conversant amb el quefe. En mig de la conversa la senyora tragué un mocador negre del sac-de-mà, i el posà al coll del malalt, qui amb ulls molt tristos, mirava el paisatge a l'entorn.

Mentrestant en Pere, sense perdre detall, tafaneja. Va saber aviat que eren uns estrangers molt rics que anaven a càl Boscàs, després de corre mig món, per mor del jove que es gastava del pit... Que el dematí havia arribat el servei, molts criats amb molt de fato i fins mobles i tot!...

-Tira que els toc, càl Boscàs! Enguany si que faran bona anyada!...- va fer en Pere.

-Ja ho pots ben dir, fill meu!- va contestar una dona; -quina sort per ells!...

-I per vosaltres!- saltà l'Antonet, amb posat d'home vell que cavila coses fondes.

El drinc d'uns picarols va trencar la conversa. Era la tartana d'en Pau que arribava al galop de la mula; donà mitja volta i quedà aculada a la porta del reixat. Llavors els forasters es despediren amb molta cerimònia del quefe i sortiren de l'anden. La gent els hi féu pas en mig d'un gran silenci, s'aconduïren a la tartana, en Pau saltà d'un bot a la banqueta i empunyant les regnes amb la mà dreta mentre amb l'esquerra feia voltar ràpidament la trava, va dir la frase sacramental;

-Amb permís, *senyores!*

I la tartana començà a sotraquejar. D'un tros lluny la senyora féu adéu amb la mà al quefe, qui traient-se la gorra, es curbà en una reverència monumental.

Després la gent se'n va entornar poc a poc, tot fent comentaris, la placeta de la estació quedà solitària, i fermada a una acàcia l'euga de Torre-guillera, remugava en son morralet, tot esquivant-se les mosques, indiferent a tot el que passava, trist o alegre, nou o vell.

Els vaillets tot el camí no varen parlar de res més que dels forasters... de lo rics que devien ser... de si el malalt es curaria... de la sort de câl Boscàs... I a casa seva en varen parlar, i l'endemà el mateix rostos avall, anant cap a l'estació...

Al cap d'un parell de dies, a mitja carretera hi varen trobar un home que semblava pagès, per la cara afeitada, però senyor pel modo d'anar vestit...

-Goita, aquest! deu ser de câl malalt!- va fer en Pere.

I tot murmurant Déu vos gordi! li passaren pel costat. D'un tros lluny tots tres varen girar-se i al trobar-se sobtats, els vaillets, vermells com bitxos, desviaren els ulls dessimuladament.

Poc a poc s'hi varen fer a veure'l aquell home a mitja carretera. Després varen saber que era un criat gabaig que cada tarda baixava a Vilavella a buscar cartes i diaris que hi arribaven al tren de quarts de cinc, passava per les tendes esmerçant moneda que era un bé de Déu, i xano, xano se'n tornava a câl Boscàs.

Era l'únic que en sabien dels forasters. Sols de tant en tant els arribaven veus esmortuïdes de que si el malalt anava per bé, de que si aquella gent era una gent estranya, amb un urc que ni el Rei els era bon mosso... Mes els vaillets no en feien ja cabal, i de Torre-guillera a Vilavella i amunt altra vegada, anaven seguint la seva vida llisa, un dia darrera l'altre i tots iguals.

Devia fer una mesada que havien arribat els forasters, quan una tarda, a l'entrar als Boscassos, en Pere va dir a l'Antonnet:

-Goita'ls, el malalt i la senyora!

L'Antonnet guaità endavant, decantant-se una mica sobre l'euga, i, en efecte, al cap-de-vall de l'ombrívol ull que feien els arbres, abraçant-se per sobre el camí, s'hi veien plenes de sol dugues figures petites retallades sobre el fondo blau. El jove, el malalt, seia a la punta de Penya-blanca; la senyora, sa mare, s'estava dreta al seu costat, recolçada en una sombrilla... la mica de vent que passava li movia dolçament les faldilles. Tots dos miraven cap al lluny del pla.

Al passar, els vaillets els hi varen donar les bones tardes! tots rojos de sofocats; ells els hi varen contestar amb paraules que no entengueren, acompanyades d'un somris mig burleta, mig carinyós, que els hi féu pensar en l'alenada d'aquell món enguantat que reia dintre els cotxes al passar el tren.

I els vaillets de Torre-guillera anaven després conversant:

-Oi, que fa la cara molt afable?...

-*Bastu* a dir-te que no sembla pas el mateix!...

-Però *hats* vist quin modo té de mirar-te?... sembla que tingui una pena!...

-Poc que me'n sóc ataleiat, jo... de la veia, sí... i que en té cara de plorar, la veia.

-Tira que els toc!... i tan rics com són! ...

-Diu que ploren sovint, per xo, les senyores!...

-Psé... deu ésser com per aquí dalt, allà baix, si fa no fa!... Hi ha qui plora i hi ha qui riu!...

D'aquell dia endavant, tot sovint varen trobar-los-hi als forasters allà dalt... es veia que en havent dinat, sortien de câl Boscàs, que queia a una hora lluny en una recolçada de la muntanya, i tot passejant, s'arribaven als Boscassos. Tots dos s'estaven quiets a la punta de Penya-blanca, mirant al lluny.

Un dia, després de trobar-los-hi, l'Antonnet va fer:

-Diu que els en ha passada alguna a n'aquesta gent!... diu que *ei* és desterrat de la seva terra!...

-Oidà!- va saltar en Pere -i com ho saps tu, això?...

-Ahir, quan vaig anar a cercar tabac pel pare, en parlaven a l'estanc de Vilavella... diu que aquest home que hi va cada tarda n'ha dit alguna cosa!...

En Pere quedà pensatiu bella estona; després va dir sentenciosament:

-Qui sap!... Però *bastu* a dir-te que fins m'ho creuria que té alguna cosa, *ei!*... Te mira d'una manera!... Mes pas res d'ésser mal home... m'hi jugo el coll, jo!...

Des de llavors no passaven vuit dies que els vaillets no sabessin alguna cosa dels forasters... sobretot l'Antonet que era el que corria pel poble, mentre en Pere facturava la llet, un dia per vendre ous o aviram, un altre per comprar tabac, fer esmolar les eines i per comprar el que a Torre-guillera s'havia de menester. I al tornar cap amunt ho explicava a n'en Pere, qui, com a més entenimentat, hi donava son parer.

-*Sabas* qui hi havia avui a câ l'adroguera?- va dir l'Antonet un vespre -Aquei home que trobem cada dia per la carretera...

-Oidà!... Diu que té un parlar tant estrany, oi?... Que l'hats sentit, tu?...

-Ui, si ha dit més coses!... ja s'entén ja... només que a vegades li costa de parlar... fa com aquei que s'ennuega!...

-I que ha dit quelcom d'*eis*?...

-Ha dit que era casat el malalt i que té una mossa... un *vra bijú*, estic que l'ha anomenada!... I tot seguit aqueia dona grossa que s'està a la cantonada de la carretera, *sabas*?... al davant de câ la Vila, doncs aqueia li ha saltat: I per què no ve a fer-li companyia la seva dona!...

-És net! per què no ve!...

-Oh, és que diu que tampoc gasta salut, *eia*...

-Doncs, per això mateix: si *ei* no en gasta i ve aquí per a refer-se, per què no ha de venir *eia*?...

Hi hagué un silenci. L'euga anava fent camí...

-Ja ho ha dit, ja, aqueia dona- tornà al cap d'una estoneta l'Antonet, -quan *ei* ha estat fora!... per mi, deia, és que no filen bé!...

-Poca pena que deu ser *eia*!... Vet-ho aquí...

I seguiren tots dos en silenci.

Un altre dia, tot just havien arrencat de l'estació, en Pere va dir, senyalant a un home que s'aturava a un portal, d'esquena al carrer:

-No és l'Andreu de câl Boscàs, aquest?...

-Sí que l'és- digué l'Antonet, -el só trobat a câl ferrer, i en só quedat tot astorat del que deia!...

-I això!...

-Deia que ja voldria que fossin al botavant el malalt i la senyora i tots el forasters...

-T'ho creguis pas!... la sap molt llarga, l'Andreu!...

-És que diu que sembla un cementiri, a casa seva, des de que hi són *eis*!... que ningú diu una paraula, que el malalt i la senyora s'estan tot el dia tancats i que *ei* a vegades plora i crida, que sembla *locu*!...

-Post-hi a jugar que no el sap dir el que diu el malalt quan crida...

-Oh, és que diu que també parla gabaig!... I *desprences* deia que un dia que el seu hereu es ficà a la cuina per fer tabola amb una minyona, la veia el va atrapar i noi! hi va haver-hi un sacramental... que l'endemà la varen emmenar cap a Barcelona a la minyona!... Vaja, diu que no són pas gent com cal aqueia gent!...

-Poc que en fasses cas, de l'Andreu... és molt manefla!... Post-hi a jugar que amb tant com diu, pel cap baix els en canarà quatre unces de deixa'ls estar a casa seva?...

-Quatre unces?... i més i tot!...

I seguiren conversant sobre la sort de càl Boscàs i el manefla que era l'Andreu...

Havien passat dos mesos, quan una tarda a l'arribar a l'estació, els vailets de Torre-guillera hi varen trobar al malalt i a la senyora. Ella parlava molt afable amb la dona del quefe, que tota vergonyosa treia el cap per una finestra de la planta baixa... ell, el quefe, que aquell dia s'havia posat el vestit de les festes, amb uns botons lluentos com a sols, es passejava andén amunt i avall, amb el malalt. Cada vegada que passaven per davant del rellotge, el malalt hi clavava els ulls, mirava després a la senyora i en la mirada que es creuaven, hi vibrava un llampec d'ansietat. A la placeta de l'estació la tartana d'en Pau estava aculada al reixat; amb una branca de bruc, en Pau esquivava les mosques a la mula, tot rondinant una cançó. Feia una tarda calma i serena, sols un xic fresca de la humitat de la tardor.

Tot just es veia el tren, que de la finestra d'un cotxe n'eixí un mocador blanc, voleiant al vent de la marxa... El malalt va fer acció de corre-hi, però la senyora l'agafà pel braç... Tots dos estaven afinats, els ulls els hi espurnejaven...

Encara el tren no havia entrat a l'estació, que en lloc del mocador eixí a aquella finestra una carona tendra, blanca, d'ulls blaus, voltada d'una cabellera rossa que el vent feia estarrufar... un llacet blau en subjectava una mota sobre el mig del front.

-Goita- digué en Pere a l'Antonnet, -deu ésser la mossa, aqueia!... oi, que es *gopa!*...

-Déu!- va fer l'Antonnet, com en les grans ocasions.

I en tant, la nena amb els braços estesos cap al malalt, tot passant, cridava:

-Papà, papà!... papà!...

Darrera d'ella els vailets hi varen veure una ombra negra...

-Poc que ve pas tampoc la de casa seva!- va dir en Pere, -és un home allò, oi?...

El malalt i la senyora corrien cap al cotxe, que passava de llarc, tot aturant-se. Després, obrir-se la portella i caure la nena als braços del malalt, va ésser tot un... Ell s'hi abraonà masegant-li les galtones, omplint-la de petons -d'aquells petons plens, que tenen ànima... A la dona del quefe li vingueren les llàgrimes als ulls.

En tant, del cotxe en baixava un senyor vell, vestit de negre, amb grans bigotis blancs. Tot baixant, mirà de fixo a la senyora, senyalant amb un ràpid moviment al malalt. La senyora va moure el cap amb gran tristesa... Després s'abraçaren, mentre el malalt s'hi acostava portant la nena al braç.

Cinc dies després, a l'arribar a l'estació els vailets de Torre-guillera, amb greu sorpresa hi varen trobar al senyor vell i a la nena... el quefe, prou els donava conversa, però ells li contestaven poc... La nena estava trista, el senyor malhumorat.

Vingué el tren, s'hi embarcaren i se'n anaren, deixant l'andén llis i pelat, ple d'una vaga tristesa. En un recó el quefe, amb les mans al detràs, aguantant una banderola mig verda i mig vermella, conversava amb un mosso. Els vailets s'hi varen anar acostant...

-Ara ho entenc menys- deia tot preocupat: -diu que ell volia la criatura, que ara que la té no la vol... que hi ha recaigut i tot... Oh, i diu que és la mateixa cara de sa mare, la nena...

-I on para, ara, ella?- va fer el mosso.

-Vols que t'ho digui clar? Doncs no ho sé... cada vegada l'entenc menys aquest embull...

-Ai, Déu ens dongui un passament petit, però amb pau i harmonia- saltà la dona del quefe, que s'havia anat acostant poc a poc...

I callaren tots... sense moure's, amb posat de fonda preocupació...

En tant, a la placeta, fermada a l'acàcia, l'euga de Torre-guillera remugava son tou de palla, tot esquivant-se les mosques amb son aire indiferent...

* * *

Aquell dia, en Pere i l'Antonnet, a cavall de l'egua, varen sortir de Vilavella a sol ben post. Bon tros abans d'arribar a Sant Antoni de la Vall, era ja nit tancada.

-Que farà lluna, avui?- digué l'Antonnet, quan l'ombra s'espesseïa.

-Conto que sí- va respondre en Pere, mirant en la intensa blavor que tot ho esbarzerava. I varen callar

tots dos... la sobtada marxa del senyor vell i la nena els havia capficat... la conversa del quefe amb el mosso havia estat per en Pere com una revelació de que no s'equivocava, de que aquella pena que havia endevinat en la mirada del malalt era certa... Totes les veus que fins allavors havien corregut formaven en son magí com un fons sobre del quin els fets d'aquella tarda es destacaven, i ara sí, ara n'estava segur de que tot allò del manefla de l'Andreu no eren cabòries... de que allí hi havia alguna cosa molt fonda i molt trista.

I anaven fent camí; les petjades de l'euga sonaven acompassadament en la immensa quietud que arreu s'esbandia; de tant en tant, els vailets sentien el xerricar de dents de les rates-pinyades que eixint de l'ombra es capbussaven en ràpids giravolts al seu davant i es fonien al lluny, voltant d'un vol llis... I semblava que l'ombra devingués més espessa. El cel era ple d'estrelles i els vailets sentien en son front un ventet fi i humitós que s'esbandia d'ample a ample per l'estesa dels camps endormiscats.

Essent dalt de Penya-blanca, va sortir la lluna.

-Tela!- digué en Pere, senyalant-la amb el braç estès... i tornà a callar. No se'n sabia avenir: tanta alegria per l'arribada i que hagués acabat d'aquella manera! Quantes angúnies devia tancar aquella nit tant calma!... i per una banda veia el tren allunyant-se corrent sempre, emportant-se'n en son alè de foc al senyor vell, malhumorat, a la nena, vestida de blanc, amb aquell llacet blau, tota trista, i per altra banda veia allà a l'esquerra seva el pa d'ombra que feia la fondalada de càl Boscàs, i li semblava que entre el tren que fugia i l'ombra immòbil, s'hi alçava quelcom fatal i terrible que vagava com una ànima en pena, per la calma de la nit.

En tant, per sobre de la muntanya de baix, que s'endevinava més que es veia, com una faixa negra al capdevall del pla, la lluna s'aixecava, rodona, plena, vermella com una colossal gota de sang. Hi havia una quietud grandiosa. L'euga, dreta sobre la Penya-blanca, va tombar solemnement, seguint el camí, i els vailets varen veure de llisquentes la seva ombra sobre la terra -una ombra indecisa i esblanqueïda creuant la neulida claror que la lluna començava a fer. I varen seguir camí amunt: la claror creixia ràpidament, la seva ombra s'anava retallant, partida entre la terra i el marge, a cada instant més forta, mentre al fons del sot s'hi posava una boira blanquinosa. Entre ella, al lluny, s'hi veia un llumet vermell.

I els vailets anaven passant per la nit, sentint com el pensament se'ls encondormia ple de la gran calma de la serena, quan de sobte varen rebre una sotragada: la euga s'havia parat i amb el coll apletat, flairava a banda i banda del camí... Arribaven als Boscassos.

-Què té?- féu l'Antonet tot sobressaltat; -mai aquella bèstia havia fet semblant maniobra.

-Poc que ho sé!- respongué en Pere, mirant recelosament cap endavant... Enlloc es veia res... El camí era net, amb son pedruscall que al clar de la lluna prenia tons blavencs, amb ses roderes molt fondes... deu passes endavant la massa enorme dels Boscassos es destacava negra i rúfola, sense una remor ni un moviment. En Pere mirava, mirava, sense veure res enlloc... L'Antonet començà a somicar.

-Calla o et tusto!- digué en Pere en una foguerada d'ira per aquell ploricó, que vagament sentia que augmentava el perill... l'Antonet va callar, tot arrupit a la gropa... L'euga tornà a caminar, però les seves orelles no paraven, tant aviat les posava dretes i juntes, com les apuntava aplanades endavant... i els vailets sentien sota seu les pitrades d'aire que s'empassava com per flairar ben bé... Ja no pensaven en el malalt, ni en la nena... la por de lo desconegut en plena soledat, els esparverava... pensaven en casos de llops i de lladres que havien sentit contar, fets d'anys endarrera, que ara sentien reviure com si els hi haguessin passat a ells, i com més miraven i escoltaven, sos sentits, oberts com mai més sentien en el silenci palpar-hi la veu de la terra, aquella veu que se sent rares vegades, escoltant molt, com un plany llunyà... I al seu entorn veien el clar de la lluna, estrafent el món i pensaven quasi embascats, que els Boscassos eren molt foscos, plens de recones d'ombra... que els faltava molt per arribar a casa, i que quan vingués allò, per més que cridessin no els sentirien d'enlloc...

I l'ombra dels Boscassos els va caure al damunt, com engolint-se'ls. L'euga donà un pas més i va quedar parada en sec; els quatre rems apuntalats a terra, el coll molt alt, les orelles juntes. Els vailets sentiren passar sota d'ells el tremolor de la bèstia i els cabells se'ls varen eriçar. Però tampoc es veia res enlloc, que fins el cel tapava. Sols de lluny en lluny, la lluna hi entrava de llisquentes i sos raigs polsosos, es trencaven en aquelles soques vinclades en positures violentes en aquelles branques nuoses que semblaven braços retorçant-se desesperats. I aquells raigs de lluna, esbandien arreu una claror malalta de conte de bruixes... hi obria recones que els vailets no hi sabien, profunditats que semblaven fora del seu món... i tot hi era quiet, molt quiet, com lluny del temps i la vida...

-Arri!- cridà en Pere, ventant garrotada a l'euga... L'Antonet tornà a somicar...

L'euga féu un bot endavant i els vailets quedaren glaçats. A dues passes del camí hi havia un home penjat... un raig de lluna li pega en plena faç. Era el malalt. En Pere sols va veure la horrible ganyota

de la seva cara negra... L'Antonet sols es fixà en lo estirats que tenia els peus.

Cap d'ells féu un sol moviment... com en somnis varen sentir que l'euga se'ls enduia en un gran salt... que galopava... galopava com si se'ls emportés per l'aire...

Quan varen tornar en si, pels seus costats els erms de Torre-guillera s'esllanguien avall en suau pendent...

-Tu... que l'*hats* vist?... Oi que era *ei?*...- va dir en Pere amb veu molt baixa.

-Encara tinc un nus a la gola!- contestà l'Antonet, més baix encara. I tots dos alhora murmuraren amb veu tant baixa que se'ls va fondre pels llavis:

-Què era negre!-

-Què era llarg!...

L'euga tornava, a anar al pas... semblava tota abatuda, les orelles caigudes, el coll baix i brandant... La seva ombra, monstruosament estrafeta, lliscava tota estesa a flor dels erms, resseguint-ne dolçament les ondulacions. La lluna plena volava per les fondàries del cel tota rodona i molt petita... Sa claror queia sobre la terra i es congriava al sot, allunyant-ne els horitzons... De tant en tant se sentia al lluny el cant trist, però dolç dels mussols... passava a ratxades... en cantava un... en responien cent... després un altre en contestava més lluny... i callava tot. I en mig d'aquell silenci, els vailets anaven passant, aclaparats de por, sentint una vaga grandesa que no podien esbrinar; la grandesa de la tragèdia complerta, dels grans mals que no tenen remei... I pensaven que aquella mossa tan *gopa* que el tren s'enduia sempre, no ho sabia... que la senyora vella tampoc ho sabia encara... i que el mort s'estava tot sol, penjat d'una branca, allà baix, sota seu... I sentien que eren ells els únics que el vetllaven -perquè l'hi sabien,- caminant esmaperduts per les soledats del món...

FI

End of Project Gutenberg's En Pere i altres contes, by Claudi Planas i Font

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK EN PERE I ALTRES CONTES ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property

(trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing

any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production,

promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how

to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.